

37. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKONFERENCIA

PÁLYAMUNKA

Széles László

UNITÁRIUS LELKÉSZI ÉLETPÁLYÁK

AZ 1950-ES ÉS 60'-AS ÉVEKBEN

Kolozsvár, 2024

1. Bevezető

Páratlanul különleges helyzetben lehettek azok az ifjak, akik az 50-60-as években megérezték a hívást a lelkeszi szolgálat felé. Egy istent el nem ismerő, az egyént megbéklyózó hatalommal szemben a protestáns lelkeszképzés ki tudott tartani, évszázados hagyományait megőrizve, Isten és emberek szolgálatára buzdítva hallgatóit, akkor is, amikor a rendszer emberei álrúhában, vagy nyíltan, nem csak kívülről, de belülről is el akarták lehetetleníteni.

Vajon mikor és honnan indultak azok a lánglelkű, az erdélyi magyarság egyiptomi fogságában is kitartó, az isteni út követésére biztató lelkipásztorok, akiket ma már szinte csak mítosz szerű történetekből ismerünk? És kik lehettek azok, akik csak megfordultak a Bocskai téri épületben, vagy éppen a Magyar utca 9. sz. alatt, és úgy döntöttek nem vállalják a szolgálatot, amelyre elhívást kaptak?

Ilyen és ehhez hasonló kérdések vezettek, amikor matrikulák és jegyzőkönyvek egymásnak ellentmondó adatai között emberi életutakat akartam keresni. Hiszen a sorszámok mögött hosszú, nehéz és küzdelmes évek rejtőzködnek. Ami nekünk csak egy név és pár szám, az valaki másnak családtörténet, válasz a jelenben feltett, múltba mutató kérdésekre.

A dolgozatban rendre vizsgáljuk az egyes tanéveket az Intézet megalakulásától kezdve egészen a 60-as évek közepéig, és már ismert, vagy eddig ismeretlen életutak tükrében próbáljuk megvilágítani az Unitárius Egyház és a Protestáns Teológiai Intézet történelmét. Az első részben az elindulással járó nehézségeket, a másodikban a leendő lelkeszek társadalmi és anyagi hátterét, a harmadikban pedig az 1956-os magyarországi forradalom miatti megtorlások utóhatásait tárjuk az Olvasó elé.

A dolgozat fő forrásaira, valamint a vizsgált kor sajátosságaira vezetőtanárom, Dr. Kovács Sándor hívta fel a figyelmemet. A felhasznált anyagokhoz Dr. Molnár Lehel, a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltárának főlevéltárosának, valamint Sógor Árpádnak, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet főtítkárának segítségével jutottam hozzá. Illesse mindannyiukat e helyen is köszönet hozzájárulásukért.

A dolgozat elkészüléséhez hozzájárultak még Andrási György és Farkas Dénes ny. lelkeszek, valamint Fekete Levente, Csécs Márton és Újvárosi Katalin lelkeszek, akik a rendelkezésükre álló információkkal és személyes emlékeikkel segítettek az esetleges ellentmondások feloldásában. Köszönet érte!

2. Az eddigi kutatások és források bemutatása

A témában hasonló tárgyú dolgozatot készített Dr. Ósz Sándor Előd¹, aki az Intézet megalakulása előtti idők (1895-1948) református hallgatóit, családi és társadalmi helyzetüket vizsgálta. Bár a két időszak nem fedí egymást, kutatási módszere e dolgozat elkészültében is segítségünkre volt.

A korszak protestáns lelkészképzésének tárgyában megjelenésre került még egy kiadvány, *A kolozsvári Protestáns Teológia élete 1950–1955 között*² címmel, amely az ötvenes évek első felének rektori jelentéseit, valamint egy, az élő tanúkkal készített interjúcsomagot tartalmaz. Mivel a dokumentumgyűjtemény és a kari értesítők által közölt információk fedték egymást, dolgozatomban legtöbbször az utóbbit használtam.

A Kar életét az utókor számára legjobban megörökítő dokumentum a minden tanévben kiadott hivatalos értesítő. Személyi változásokat, különleges eseményeket, a hallgatói létszámot, kimaradásokat, sőt még a vizsgákon szerzett érdemjegyeket is közlik.

A dolgozat másik fő forrásai a matrikulák, névkönyvek, vagy beiratkozási anyakönyvek. Ezekből a jegyzékekből az egykori hallgatók személyi adatait, családi beágyazottságukat, társadalmi helyzetüket lehet kiolvasni. A legtöbb esetben két adatgyűjtemény állt a rendelkezésünkre: az Unitárius Teológiai Akadémia névkönyve (amelyet az újonnan alakuló Unitárius Kar is tovább használ), valamint az Intézet névkönyve, amelybe a református és evangélikus hallgatók mellé 1948-tól az unitáriusok is bekerültek.

Az életrajzi adatokra nézve fő forrásként lehet még említeni a Keresztény Magvető hasábjain közölt nekrológokat a már elhunyt személyekről, és a hírek között megjelent nyugdíjba vonulási értesítőket.

¹ Ósz Sándor Előd, „Egy beiratkozási anyakönyv tanulságai: A kolozsvári Református Teológiai Fakultás hallgatói 1895–1948.” In: *Református Szemle* 111. évf. (2018) 4. sz., 436-448.

² KÁDÁR Tamás, MIHÁLY Lehel, SEBESTYÉN Előd, ROTH Levente: *A kolozsvári Protestáns Teológia élete 1950–1955 között*, Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 10. (Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet - Egyháztörténeti Tanszék, 2002.)

3. A kezdeti évek

Vizsgálódásunk indításaként az Unitárius Teológiai Akadémia megszűnése utáni időszakot, az új Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézetbe való betagozódás éveit követjük figyelemmel. Ez a periódus és a beiratkozó hallgatók a későbbi évekhez képest hordoz sajátos jellemvonásokat, de mielőtt rátérnénk a hallgatók életpályáira, röviden beszámolunk az Intézet létrehozásának körülményeiről.

Bár a Román Népköztársaság 1948-ban elfogadott új alkotmányának 27. szakasza kimondta a szabad vallásgyakorlás jogát, de egyúttal megszüntette az egyházi iskolákat, és a felekezeteknek csak azt a lehetőséget hagyta meg, hogy saját állományuk képzésére tartsanak fenn iskolákat, szigorúan „az Állam ellenőrzése alatt”. A felekezeti iskolákat államosították, csak az Unitárius Egyháztól harmincnolcat.³

Az említett paragrafus alapján augusztus 4-én megjelent kultusztörvény 49. szakasza a felekezetek lelkészképzéséről rendelkezett. A protestáns egyházak aközött dönthettek, hogy sok éve működő teológiai akadémiáikat középiskolákká fokozzák le, vagy egy intézménybe szervezik magukat, felekezetek szerinti karokkal.

Az egyházvezetők tárgyalásai nyomán megszületett szabályzat-tervezetet a Vallásügyi Minisztérium jóváhagyta, így 1948. november 13-i keltezéssel miniszteri határozat mondta ki a „Román Népköztársaságban levő Protestáns Egyházak Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézetének” (a továbbiakban EFPTI) megalakulását, benne az Unitárius Karral.⁴

A hét közös tanszékből egyet, az általános vallástörténet és összehasonlító vallástudomány tanszéket foglalta el Bende Béla unitárius tanár. Az unitárius tanszékek tanárai a következők voltak: Dr. Erdő János (az unitárius rendszeres teológia rendes tanára), Dr. Kovács Lajos (az ó-és újszövetségi bibliai tudományok rendes tanára), Dr. Simén Dániel (az unitárius gyakorlati teológia rendes tanára), Dr. Lőrinczi Mihály (az unitárius egyháztörténelem és egyházjog előadótanára) és Péterffy Gyula (az unitárius egyházi ének-zene és liturgia előadótanára).

³ Dr. REZI Elek, *Megújulás* (Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2017), 14-15.

⁴ Dr. KOVÁCS Sándor kiadás előtt álló kézirata. Köszönjük, hogy rendelkezésünkre bocsátotta.

KOLUMBÁN Vilmos József, „Teológiánk története évszámokban” In: *Az Út* 28. évf. (2002) 2. sz., 90-91.

BUZOGÁNY Dezső, JÁNOSI Csongor, *A Református Egyház Romániában a kommunista rendszer első felében* (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2011), 57-58.

Az adminisztratív teendőket kultuszminiszteri kinevezéssel Izsák Vilmos titkár és Dr. Ürmösi Károly segédtitkár végezte. Az altiszti személyzetet özv. Székely Jánosné Biró Ráchel mosónő képezte.⁵

3.1. Az 1948/49-es tanév

Az új intézménybe összesen 29 unitárius hallgató iratkozott be az öt évfolyamra, közülük ketten elsőévesek: Papp Albert és László Andor.⁶

Papp Albert 1927. július 24-én született Kobátfalván, földműves családba. Középiskolai tanulmányait a Székelykeresztúri Unitárius Főgimnáziumban végezte. 1948. decemberében kilépett.⁷

László Andor 1927. november 17-én született Alsójárán. Édesapja (ekkor már elhunyt) kisiparos, édesanyja tisztviselő volt.⁸ Érettségi vizsgát a Kolozsvári Unitárius Főgimnáziumban tett. 1950-ben elégséges eredménnyel alapvizsgát, majd hasonló jegyekkel 1952-ben szakvizsgát tett. Gyakorlati évét a magyarszentbenedeki egyházközségben töltötte. A lelkészképesítő vizsgát általános elégséggel teljesítette⁹, majd Lókodban volt lelkész. 1963-ban Magyarországra ment, ahol Füzesgyarmaton és Pestszentlőrincen volt lelkész. 1989-ben kilépett.¹⁰

Az első beiratkozók közül tehát csak egyikük fejezte be teológiai tanulmányait, de ő sem tartott ki választott hivatása mellett nyugdíjazásáig.

3.2. Az 1949/50-es tanév

Az összlétszám változatlan maradt, az öt évfolyamra 29 hallgató iratkozott be, amiből hatan az első évre: Boda József, Sebe Ferencné szül. Maurer Matild, Csifóné Csefkó Éva, Kiss Domokos, Egyed Gábor és Péterffy Gyula. Évközben annyi változás történt, hogy az Intézeti Tanács Péterffy Gyulának és Csifóné Csefkó Évának „szabadságot adott”, és márciusban felvette Fülöp Sándort az első évfolyamra.¹¹

Fülöp Sándor személyi adatai ismeretlenek. 1950. őszén kilépett.¹²

⁵ KOVÁCS Lajos, szerk., *Az Unitárius Egyház Teológiai Akadémiája majd a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának értesítője az 1948-49 iskolai évről*, (Kolozsvár, 1949), 12.

⁶ Uo., 3.

⁷ A Kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémia Névkönyve (a továbbiakban UnitNévkönyv), 242.

⁸ Uo., 243.

⁹ Az Unitárius Egyház Lelkészképesítő Bizottságának jegyzőkönyve (a továbbiakban LelkBizJk), 448., 470., 485.

¹⁰ Dr. FERENCZ József, „Beszámoló” In: *Unitárius Élet* 43. évf. (1989) 1. sz., 4.

¹¹ KOVÁCS Lajos, szerk., *Beszámoló a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának 1949/50. évi iskolai működéséről* (Kolozsvár, 1950), 1.

Boda József 1928. április 18-án született Bölönben, földműves családba (vagyonuk: 7 hektár). Középiskolai tanulmányait a Kolozsvári Unitárius Főgimnáziumban végezte.¹³ Elégséges eredményekkel teszi le teológiai vizsgáit 1951-ben, 53'-ban és 54'-ben.¹⁴ 1953-ban nevezték ki Nagyváradra, és ezen az egy helyen töltötte teljes, 45 évnyi szolgálatát. 1998-ban vonult nyugalomba. 2002-ben elhunyt.¹⁵

Sebe Ferencné, szül. Maurer Matild 1919. január 15-én született Bethlenszentmiklóson. Kolozsváron érettségizett.¹⁶ A tanév megkezdése után kilépett. Férje ekkor kolozsvári lelkész volt.

Csifóné Csefkó Éva 1904. május 21-én született Hosszúfaluban, tanári családba. Brassóban érettségizett.¹⁷ A tanévre szabadságot kapott, ám később már nem jelent meg a neve. Férje, Csifó Nagy László ekkor egyházi előadótanácsos volt.

Kiss Domokos 1927. március 14-én született Kövenden, földműves családba (vagyonuk: 7.61 hektár). Középiskolai tanulmányait a Kolozsvári Unitárius Fiúlíceumban végezte.¹⁸ Gyakorló segédlelkésszi évét Iszlóban töltötte, majd elégséges eredménnyel tett lelkészképesítő vizsgát 1954-ben. 1955-től Nagykadácsban, majd 1958-tól Kénosban volt lelkész, 1996-os nyugdíjazásáig. 2001-ben hunyt el.¹⁹

Egyed Gábor 1930. február 22-én született Oklándon. A középiskolát Székelyudvarhelyen végezte. 1950. őszén kilépett.²⁰

Péterffy Gyula 1909. június 7-én született Torockón. Tanulmányait a kolozsvári Zeneakadémián végezte 1933-ig.²¹ 1949-ig a Székelykeresztúri Unitárius Főgimnázium zenetanára volt. 1949-től 1959-ig az EFPTI Unitárius Karán az egyházi ének- és zene előadótanáráként működött. 1967-es nyugalomba vonulásáig a kolozsvári zeneközépiskolában tanított. 1979-ben hunyt el.²²

¹² UnitNévkönyv, 250.

¹³ Uo., 244.

¹⁴ Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Névkönyve (a továbbiakban IntNévkönyv)

¹⁵ „Boda József nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 108. évf. (2002) 1. sz., 159.

¹⁶ UnitNévkönyv, 245.

¹⁷ Uo., 246.

¹⁸ Uo., 247.

¹⁹ „Kiss Domokos nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 107. évf. (2001) 3-4. sz., 316.

²⁰ UnitNévkönyv, 248.

²¹ Uo., 249.

²² „Péterffy Gyula nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 85. évf. (1979) 1. sz., 86-87.

Természetesen nem folytatott valós tanulmányokat a Karon, amelyen ő maga is tanított. Erre a tanévre, amint már fent említettük, szabadságot kapott, a következő évben pedig hivatalosan is kimaradt.

A népes évfolyamból tehát mindössze két ember fejezte be tanulmányait, és lépett egyházi szolgálatba.

3.3. Az 1950/51-es tanév

A hivatalos értesítő szerint Dr. Kovács Lajost Dr. Erdő János váltotta a kari dékáni tisztségben. Ebben az tanévben a felekezetek közötti rotáció miatt utóbbi az Intézet rektori tisztséget is betöltötte.²³

Különleges Seres T. László helyzete, aki bár az előző évben iratkozott be, ettől a tanévtől folytatta tanulmányait az Unitárius Karon.

Seres T. László 1928. december 2-án született a Szilágy megyei Magyarkecelben, református földműves családba (vagyonuk: 12 hektár).²⁴ A Református Karra felvételizett 1949-ben, és két félévet elvégzett, azonban fegyelmi ügy miatt október 15-én egy tanévre kizárták a Karról²⁵. Az Unitárius Egyház Lelkészképesítő Bizottságának jegyzőkönyve a következőt közli róla: „1950. október 16-án áttért az unitárius vallásra és az Unitárius Kar II. évfolyamára felvételét kérte. Tanári Testület jelentkezését elfogadta.”²⁶ Teológiai tanulmányait jeles és jó minősítésekkel fejezte be 1954-ben. 1953-1959 között az egyházi központban dolgozott, a püspöki titkári állást is betöltve. 1959-től az EFPTI-ben volt raktárnok és adminisztrátor. 1968-tól 1991-es nyugdíjazásáig Tordatúr rendes lelkészeként szolgált.²⁷

Kezdett stabilizálódni a hallgatók összlétszáma: 27-en iratkoztak be. Az első évfolyamra a következő hat növendék nyert felvételt: Balázs Erzsébet, Bencző Dénes, Sebe Ferencné Maurer Matild (újra), Török Ferenc, Szakács Zoltán és Ürmösi Erzsébet.²⁸

Balázs Erzsébet 1929. augusztus 13-án született Kolozsváron. Az unitárius névkönyv szerint édesapja kereskedő²⁹, az EFPTI jegyzéke szerint viszont munkás volt.³⁰ Érdekes, hogy az

²³ ERDŐ János, szerk., *Beszámoló a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának 1950/51. iskolai évi működéséről* (a továbbiakban *Beszámoló1950/51*), (Kolozsvár, 1951), 1.

²⁴ IntNévkönyv, 219.

²⁵ A Református Theológiai Fakultás matrikulája 1933-1958, 1949-50/1.

²⁶ LelkBizJk, 478.

²⁷ „Seres T. László nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 97. évf. (1991) 4. sz., 301.

²⁸ ERDŐ János, szerk., *Beszámoló1950/51*, (Kolozsvár, 1951), 1.

²⁹ UnitNévkönyv, 251.

³⁰ IntNévkönyv, 255.

utóbbiban lakhelyként a Petőfi (ma Avram Iancu) utca 22. van megjelölve, amely cím alatt az egykori Biasini szálló található.

A kolozsvári tanítóképzőben érettségizett. A teológiára való felvételit megelőzően, mint tanítónő a Bihar megyei Csokalyban dolgozott. 1952-ben megszakította tanulmányait. Az 1950/51-es tanév értesítője szerint mindkét félévben jó eredményekkel vizsgázott, a következő tanévben azonban egyik félévben sem „kollokviált le”. A magyarázatot a Kar 1951/52-es értesítője adja meg: „Az első félévben Balázs Erzsébet II. éves hallgató, aki évközben házasságra lépett Szabó Dezső nagyjaitai unitárius lelkésszel s az előadási órák látogatása alól felmentést kapott egyházi főhatóság által, betegsége miatt nem tudott kollokviálni. A második félévben Szabóné Balázs Erzsébet és Ürmösi Erzsébet II. éves hallgatók, orvosi bizonyítvánnyal igazolt betegségük miatt nem tudtak eleget tenni kollokviumi kötelezettségeiknek. Tekintettel arra, hogy nevezettek egészségi állapotában javulás nem állott be s következőleg az 1952-53. tanév kezdetén sem tudtak lekollokviálni a megállapított határidőre, (...) Tanári Testület mindkét hallgatót az 1952-53. tanévben is a II. évfolyamra vette fel.”³¹

Balázs Erzsébet tehát házasságra lépett Szabó Dezsővel (aki épp V. éves hallgató, gyakorló segédlelkész volt Lupényban, amikor leendő felesége beiratkozott). Az értesítő betegséget is említ, amiről további információk nem lelhetők fel. Annyi azonban bizonyos, hogy Balázs Erzsébet nem emiatt maradt ki a teológiáról, hiszen sok évvel később, 2017-ben hunyt el.

Bencző Dénes 1929. november 29-én született Homoródalmáson. Édesapja elhunyt, nevelőapja nevelte, aki földműveléssel foglalkozott (vagyonuk: 2.5 hektár).³² 1941–1944 között Miskolcon, a Lévy József Református Gimnáziumban tanult ösztöndíjjal. 1950-ben Székelyudvarhelyen érettségizett. 1954-ben jó eredményekkel szakvizsgázott, majd a lupényi-vulkáni egyházközségben töltötte gyakorló évét. Lelkészképesítő vizsga után, 1956-tól 1999-es nyugdíjazásáig szülőfalujában volt lelkész, esperesként is működött. Nyugdíjazása után három egyházi beszédek tartalmazó, valamint egy anekdotás kötetet jelentetett meg. Áder János köztársasági elnök 2018-ban Magyar Arany Érdemkeresztrel tüntette ki. 2019-ben hunyt el.³³

Sebe Ferencné szül. Maurer Matild³⁴, bár az előző évben már egyszer kilépett, újra „megpróbálta”, de ezúttal is félbeszakította tanulmányait.³⁵

³¹ ERDŐ János, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1951-52.-es tanévről* (a továbbiakban *Értesítő* 1951-52) (Kolozsvár, 1952), 18.

³² *IntNévkönyv*, 256.

³³ „Bencző Dénes nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 125. évf. (2019) 2.sz., 233.

Török Ferenc 1929. július 30-án született Homoródszentpálon, földműves családba. A második félévében az Intézet kötelékéből kilépett.³⁶ A szokástól eltérően kilépését az unitárius névkönyvbe nem jegyezték fel. Az EFPTI névkönyvében nem jelenik meg a neve.³⁷

Szakács Zoltán 1929. március 16-án született Bibarcfalván, földműves családba (vagyonuk:3.20 hektár). A család visszaemlékezései szerint Szakács Zoltán a Marosvásárhelyi Műszaki Középiskola elvégzése után agrármérnöki pályára akart lépni, de mivel szülei kuláklistára kerültek, ez nem volt lehetséges.

Az első év első félévében már gyengébb érdemjeggyel vizsgázott (7,44), második félévben pedig elmaradtak vizsgái, de pótolta azokat. II. éven romlottak az eredményei: 7,39, illetve 6,33. A másodév végén tartandó ún. minősítő alapvizsgán elégtelen (4,00) érdemjegyet szerzett. Az 1952/53-as tanévre már csak a következő megjegyzéssel vették fel: „ideiglenes jelleggel, a minősítő alapvizsgájának eredményétől függően”.³⁸ Végül ugyanazon tanévben az Egyházi Képviselő Tanács határozata alapján Szakács Zoltán exmatrikuláltatott.³⁹

Ürmösi Erzsébetnek születési idejét nehéz meghatározni, hiszen a két nyilvántartás két eltérő dátumot közöl. Az unitárius 1912. június 27-ét⁴⁰, az intézeti 1913. június 6-át tünteti fel. Sírkövén 1912. szerepel, így valószínűleg az lehet a valódi. Mindenesetre, Ürmösi Károly nyugalmazott lelkész-esperes lánya jóval az átlagéletkor fölött állt a maga 47 vagy 48 életével, mikor beiratkozott a teológiára.

Első tanulmányi évének első félévében (1950/51) az évfolyam legjobb, 9,33-as eredményével végzett, második félévben azonban nem zárt lecke-könyvet.⁴¹ Egy évvel később (1951/52) hasonló a helyzet: első félévben jó eredményei voltak (8,88), második félévben nem kapott érdemjegyet. Az értesítő közli, hogy betegségére való tekintettel nem tudta vizsgáit letenni, és a következő tanévben is a második évfolyamra vették fel.⁴² Az 1952/53-as értesítő szerint harmadjára is megtörtént: az első félév jó eredményei után, a második félévben „Ürmösi Erzsébet II. é. hallgató, súlyos szervi szívbaja miatt állandó gyógykezelés alatt lévén, nem tudott

³⁴ Id. 5. oldal

³⁵ ERDŐ János, szerk., *Beszámoló1950/51* (Kolozsvár, 1951), 1.

³⁶ Uo., 1.

³⁷ UnitNévkönyv, 255.

³⁸ ERDŐ János, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1952-53.-as tanévről* (a továbbiakban *Értesítő1952-53*) (Kolozsvár, 1953), 3.

³⁹ UnitNévkönyv, 256.

⁴⁰ Uo., 252.

⁴¹ ERDŐ János, szerk., *Beszámoló1950/51* (Kolozsvár, 1951), 2.

⁴² ERDŐ János, szerk., *Értesítő1951-52* (Kolozsvár, 1952), 18-19.

lekollokviálni.”⁴³ A következő tanévre ismét a II. évfolyamra kellett volna beiratkoznia, de betegsége miatt már nem tudta megtenni. Megszakította tanulmányait, majd 1954-ben elhunyt.⁴⁴

3.4. Következtetések

Az itt vizsgált három év során megfigyelhető, hogy bár viszonylag nagy számban iratkoznak be (összesen 16 fő), nagyon kevesen lépnek lelkészi pályára (mindössze 5 fő) (1. ábra). De valószínűleg nem járnánk el helyesen, ha ezért az alacsony arányért (31.25%) az Intézetben folyó oktatás minőségét tennénk felelőssé.

Ebben az időszakban sok év után iratkoztak be újra női hallgatók a teológiai intézetbe (1931 óta), de nem végezte el egyikük sem, így „megkímélték” az Egyházi Képviselő Tanácsot attól a „problémától”, hogy állást biztosítson nekik.⁴⁵ Különös játéka lenne a véletlennek, hogy az EFPTI megalakulásakor csak két hallgató jelentkezett (egyikük az első félévet sem fejezte be), de a következő két évben hatan és nyolcan, köztük három egyházi tisztviselő családtagja és a Kar egyik tanára.

Azt, hogy a hallgatók létszáma különösen alacsony, Izsák Vilmos is említette egy Vallásügyi Minisztériumba írt beadványában, miszerint a Kar kilenc alkalmazottjára csupán hat-nyolc diák jutott, emiatt ő, mint titkár sok nap nem is dolgozott. „Ez egy tökéletes helyzet, de nem a munkások országában.” Megjegyezte azt is, hogy Kolozsváron a következő közmondás terjedt el: „Fizetést akarsz munka nélkül? Keress egy állást a protestáns teológián!”⁴⁶

Elképzelhető, hogy a kezdeti alacsony létszám miatt a Kar esetleges felszámolásától vagy beolvasztásától tartva az Egyház, valamint a Tanári Testület feleségeiket, lányaikat, sőt saját magukat is (Péterffy Gyula az egyetlen tanár, akinek nincs teológiai diplomája) beiratták az Intézetbe. Természetesen egyiküknek sem kellett ténylegesen tanulmányokat folytatnia, ezért rögtön ki is léphettek. Ez a forgatókönyv csak Ürmösi Erzsébetre nem érvényes, aki háromszor is megpróbálta elvégezni az első évet, de betegsége miatt nem volt képes rá. Hogy neki mik lehettek a tényleges motivációi, arra nézve sajnos nincsenek forrásaink.

A vezetőség alacsony létszámtól való félelme igazolhatja azt is, miért vették át olyan könnyen és azonnal Seres T. Lászlót fegyelmi ügye után.

⁴³ ERDŐ János, szerk., *Értésítő* 1952-53 (Kolozsvár, 1953), 23.

⁴⁴ IntNévkönyv, 258.

⁴⁵ KOVÁCS Sándor, „Elnőiesedik a lelkészi szakma?” In: *Unitárius Közlöny* 25.(85.) évf. (2015), 8. sz. 4.

⁴⁶ Izsák Vilmos beadványa a Vallásügyi Minisztériumhoz (1951. 08. 18.)

4. Kitörési lehetőség?

A korábbi évek hirtelen létszámcsökkenése után 1952-től nagyjából állandósulni látszik a Karon tanuló hallgatók száma (lásd 2. ábra). 1955-től még növekedésbe is fordult, az 1956/57-es tanévben meghaladva a korábbi rekordlétszámot.

4.1. Az 1951/52-es tanév

Az előző évhez képest az Unitárius Kar szerkezetében változás nem történt. Az évi értesítőben olvasható, hogy az EFPTI a Vallásügyi Minisztériumba felterjesztette a magiszteri képzés elindítását.

A Kar hallgatóinak összlétszáma húsz fő volt. Az első évfolyamra öten jelentkeztek: Ferencz Gyula, Fekete Dezső, Fóris Géza, Léta Áron és Egyed Dániel.⁴⁷

Ferencz Gyula 1933. április 14-én született Nagyajtán, földműves családba. A középiskolát Kolozsváron végezte. 1952. januárban kimaradt a teológiáról, mivel katonai szolgálatra hívatott be. Tanulmányait nem folytatta.⁴⁸ Az EFPTI névkönyvében nem szerepel.

Fekete Dezső 1931. április 24-én született Nyárádszentlászlón, földműves családba (vagyonuk 3.14 hektár). Marosvásárhelyen, az Egészségügyi Középiskolában végzett, majd be is iratkozott az Orvostudományi Karra, de mivel a család kulácklistára került, nem tudta tanulmányait ott folytatni. A teológiai képzést jó eredményekkel (alapvizsga: jeles, szakvizsga: 8,75, lelkészképesítő vizsga: 9,77) végezte el.⁴⁹ Lelkeszi pályafutását Homoródabásfalván kezdte, majd 24 évet szolgált Felsőrákoson. 1981-től árkosi lelkész volt. 1991-ben hunyt el.

Fia, Fekete Levente jelenleg nagyajtai lelkész.⁵⁰

Fóris Géza 1931. november 21-én született Kénosban, földműves családba (vagyonuk: 10.51 hektár). Középiskolai tanulmányait a Székelyudvarhelyi Pénzügyi Középiskolában végezte. 1955-ben véget az EFPTI-ben.⁵¹ Az ezt követő két évben iszlói lelkész, majd 1993-as nyugdíjazásáig a pipe-szásznádasi egyházközség lelkésze volt. 2008-ban hunyt el.⁵²

⁴⁷ ERDŐ János, szerk., *Értesítő* 1951-52 (Kolozsvár, 1952), 3.

⁴⁸ UnitNévkönyv, 259.

⁴⁹ IntNévkönyv, 299.

⁵⁰ „Fekete Dezső nekrológia” In: *Keresztény Magvető* 97. évf. (1991) 4. sz., 303.

⁵¹ IntNévkönyv, 297.

⁵² „Fóris Géza nekrológia” In: *Keresztény Magvető* 114. évf. (2008) 4. sz., 603.

Léta Áron 1931. január 26-án született Bölönben, földműves családba (vagyonuk: 8.57 hektár). Középiskolai tanulmányait a Sepsiszentgyörgyi Fiúlíceumban végezte. Még ezévben katonai szolgálatra hívták be, ezért tanulmányait ideiglenesen félbeszakította.⁵³További sorsáról később tudósítunk.

Egyed Dániel 1931. április 18-án született Oklándon, földműves családba (vagyonuk: 7.20 hektár). Középiskolai tanulmányait a Székelyudvarhelyi Vegyes Líceumban végezte.⁵⁴ Gyakorló segédlelkészi évében Bordoson, majd sikeres lelkészképesítő vizsga után Firtosváralján, később Alsórákoson teljesített lelkészi szolgálatot. 2001-ben vonult nyugalomba.⁵⁵

Ebben a tanévben az öt jelentkező közül négyen léptek később egyházi szolgálatba. Mindannyian földműves családból származtak.

4.2. Az 1952/53-as tanév

A megüresedett kari felügyelőgondnoki tisztre az EKT dr. Mikó Lőrinc főgondnokot választotta meg. Ezen kívül változás csak az adminisztrációs személyzetben történt: dr. Ürmösi Károly „külső kényszerítő okok miatti távollétére” való tekintettel Gál Jenőné szül. Benedek Violát alkalmazták.⁵⁶ Dr. Ürmösi Károlyt az államvédelmi szervek a második bécsi döntés után betöltött politikai szerepe miatt 1952. végén őrizetbe vették.⁵⁷

Az 1951-es kérvényt a Vallásügyi Minisztérium pozitívan bírálta el, így elindulhatott az EFPTI magiszteri és doktori képzése. A magiszteri tanfolyamon tanévenként hat hely volt, ebből egy az unitáriusoké. A képzésre Gellérd Imre siménfalvi lelkész nyert felvételt.

A Kar összlétszámában nagy változás nem állt be. Erre a tanévre 23 hallgató iratkozott be. Ami meglepő lehet, hogy a frissen jelentkezők különösen sokan, tizenketten voltak, tehát az összlétszám majdnem felét tették ki. Az 1952/53-as tanév elsőévesei a következők voltak: Albert Lőrinc, Benedek Sándor, Biró József, Fazakas Endre, Fazakas Ferenc, Fazakas Károly, Lakatos Gyula, Nagy József, Pap Ferenc, Pál Ferenc és Végh Mihály.⁵⁸

⁵³ IntNévkönyv, 298.

⁵⁴ IntNévkönyv, 300.

⁵⁵ Egyed Dániel nyugdíjazása. In: *Keresztény Magvető* 107. évf. (2001.) 1-2. sz.

⁵⁶ ERDŐ János, szerk., *Értésítő*1952-53 (Kolozsvár, 1953), 17-18.

⁵⁷ PÁL János, *Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgálás: Az Unitárius Egyház szerepkörei (1945-1965)* (Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2017), 349. o.

⁵⁸ ERDŐ János, szerk., *Értésítő*1952-53 (Kolozsvár, 1953), 1.

A már korábban tárgyalt Szabó Dezsőné szül. Balázs Erzsébet ennek a tanévnek az első félévében maradt ki véglegesen, így az EKT engedélyével a második félév elején az első évfolyamra felvették Fodor Dénest is.

Albert Lőrinc 1933. március 21-én született Bölönben, nagymúltú unitárius család sarjaként. Nagyapja, id. Albert Lőrinc tanító és énekvezér, édesapja, ifj. dr. Albert Lőrinc jogász, az első világháborúban a 82-es gyalogezred főhadnagya volt. A két világháború között a Magyar Párt tagozati elnöke volt, emellett bölöni birtokain gazdálkodott. Földjeit a kommunista berendezkedéskor államosították. Így lehetséges, hogy az EFPTI névkönyvében legifj. Albert Lőrinc neve mellett csupán 0.68 hektár családi birtok van feltüntetve. A teológiai képzést elégséges és jó eredményekkel végezte el.⁵⁹ Lelkészképesítő vizsgája után Iszlóban, Abásfalván, végül szülőfalujában volt lelkész. 1987-ben hunyt el.⁶⁰

Benedek Sándor 1932. december 10-én született Homoródújfaluban, földműves családba (vagyonuk: 2.75 hektár). Középiskolai tanulmányait a Székelyudvarhelyi Fémipari Középiskolában végezte. Jó eredményekkel tett lelkészképesítő vizsgát 1957-ben.⁶¹ Csegezben, Bágyonban, majd később a kolozsvári írisztelepi egyházközségben volt lelkész és esperes. 2001-ben vonult nyugalomba.⁶²

Biró József 1931. december 18-án Szentgericén született, lelkészi családba (vagyonuk: 9.95 hektár) A Székelykeresztúri Magyar Vegyes Líceumban végezte középiskolai tanulmányait. Lelkészképesítő vizsgáját 1957-ben jelessel tette le⁶³, majd Tordátfalván, Csókfalván és Nagykadácsban volt lelkész. 2000-ben vonult nyugdíjba. Elhunyt 2015-ben.⁶⁴

Fazakas Endre 1934. december 23-án született Fiafalván. Édesapja napszámos volt. A sepsiszentgyörgyi fiúliceumban végzett. Jeles minősítéssel szerzett lelkészképesítő oklevelet 1957-ben.⁶⁵ Gyakorlati évét a lupényi egyházközségben töltötte. Ezt követően 15 évet Petrozsényban, majd nyugdíjazásáig Dicsőszentmártonban volt lelkész. 2023-ban hunyt el.⁶⁶

Fazakas Ferenc 1933. december 3-án született Fiafalván. Édesapja napszámos volt. Kolozsváron érettségizett. Teológiai tanulmányait jeles eredményekkel fejezte be 1957-ben.⁶⁷

⁵⁹ IntNévkönyv, 339.

⁶⁰ „Albert Lőrinc nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 93. évf. (1987.) 4. sz., 273.

⁶¹ IntNévkönyv, 340.

⁶² „Benedek Sándor nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 107. évf. (2001.) 1-2. sz., 134.

⁶³ IntNévkönyv, 341.

⁶⁴ „Biró József nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 121. évf. (2015.) 3. sz., 424.

⁶⁵ IntNévkönyv, 342.

⁶⁶ *Fazakas Endre nekrológja*, Hozzáférés: 2024.04.20. <https://unitarius.org/in-memoriam-fazakas-endre/>

Gyakorlati évét Komjátszegen töltötte, majd Tordatúron, és nyugdíjazásáig Tordán volt lelkész. Doktorandusz volt, 1972-74 között részt vett a gyakorlati teológia oktatásában. 2012-ben hunyt el.⁶⁸

Fazakas Károly 1933. július 25-én született Fiafalván, földműves családba (vagyonuk: 9.24 hektár). Érettségi vizsgát Sepsiszentgyörgyön tett. Teológiai tanulmányait jó eredményekkel végezte 1958-ban (a névkönyv szerint a harmadévet meg kellett ismételnie)⁶⁹. Gyakorló évét Küküllőszéplakon töltötte, majd Magyarzsákodon, Ürmösön és Csekefalván volt lelkész. 2012-ben hunyt el.⁷⁰

Megjegyezzük, hogy a fentebb említett három fiafalvi, azonos vezetéknevű, pár hónap eltéréssel született hallgató (Fazakas Endre, Fazakas Ferenc és Fazakas Károly) unokatestvérek voltak. A nevük feltűnik Izsák Vilmos egy jelentésében is, miszerint a „három kulákfiú” beíratását Fazakas Endre édesapja, Fazakas Károly személyesen intézte el a dékánál.⁷¹

Lakatos Gyula 1933. április 3-án született Recsenyédén, földműves családba (vagyonuk: 12.68 hektár). Középiskolai tanulmányait Székelykeresztúron végezte. 1957-ben jó minősítéssel tett lelkészképesítő vizsgát⁷², majd Székelykálon és Homoródkarácsonyfalván volt lelkész. Nyugdíjas éveit szülőfalujában töltötte, melynek történetéről könyvet jelentetett meg. 2017-ben hunyt el.⁷³

Nagy József 1932. március 21-én született Székelyudvarhelyen, földműves családba (vagyonuk 2.82 hektár). A középiskolát szülővárosában végezte, majd jó eredményekkel tett lelkészképesítő vizsgát 1957-ben. Ezek után a Torockói Egyházközségbe nyert kinevezést. 1975-ben disszidált. Egy 1989-es Unitárius Élet az adományozók között megemlíti a nevét. Eszerint akkoriban családjával Frankfurtban élt.⁷⁴

Pap Ferenc 1932. január 1-én született Kobátfalván földműves családba. Székelykeresztúron végezte középiskolai tanulmányait. Mielőtt felvételt nyert volna az EFPTI-be Oklándon tanítóként működött. 1953 júniusában kilépett.⁷⁵

⁶⁷ IntNévkönyv, 343.

⁶⁸ „Fazakas Ferenc nekrológia” In: *Keresztény Magvető* 118. évf. (2012.) 2. sz., 201.

⁶⁹ EFPTI, 344.

⁷⁰ „Fazakas Károly nekrológia” In: *Keresztény Magvető* 118. évf. (2012.) 2. sz., 201.

⁷¹ OLÁH Sándor, „Egy „demokratikus magatartású pap” az ügynökhálózatban” In: *Székelyföld* 17. évf. (2013) 6. sz., 92.

⁷² EFPTI, 345.

⁷³ „Lakatos Gyula nekrológia” In: *Keresztény Magvető* 123. évf. (2017.) 4. sz., 570.

⁷⁴ „Hírek” In: *Unitárius Élet* 43. évf. 6. sz. (1989), 16.

⁷⁵ EPTI, 347.

Pál Ferenc 1932. szeptember 12-én született Magyarzsákodon, lelkészi családba (vagyonuk: 2.25 hektár). A középiskolát Székelykeresztúron végezte, az EFPTI-be való felvételi előtt egy évet Székelyvéckén tanítóként dolgozott. 1953. júniusában kilépett.⁷⁶

Végh Mihály 1934. május 22-én Homoródújfaluban született, lelkészi családba (vagyonuk: 2.11 hektár). Székelyudvarhelyen tett érettségi vizsgát. Teológiai tanulmányait jeles eredménnyel fejezte be 1958-ban.⁷⁷ Betegség miatt a második évfolyamot megismételte. Az 1953/54-es értesítő erről így tudósít: „A tanulmányi év végén volt egy súlyosabb természetű szívbetegség. Végh Mihály II. é. h., szívelégtelenség miatt egészségileg egészen letörött.”⁷⁸ Sikeresen befejezte tanulmányait. Csegezben, majd Alsórákoson volt lelkész. 1972-től a magyarországi Kocsordon teljesített szolgálatot. 1982-ben, 48 évesen hunyt el.⁷⁹

Fodor Dénes 1933. február 18-án született Székelykeresztúron, földműves családba (vagyonuk: 1.91 hektár). Iskoláit szülővárosában végezte. Jó eredményekkel tett lelkészképesítő vizsgát 1957-ben. Gagyban, Recsenyében, majd 1969-től Korondon volt lelkész. 1984-ben elhagyta az országot, és Németországba, majd az Egyesült Államokba ment. Nyugdíjasként tért vissza, és Korondon telepedett le. 2013-ban hunyt el.⁸⁰

Összesítésként a tizenkét hallgató közül tízen végeztek 1957-ben, vagy 1958-ban, és lettek lelkészek. Érdekes adat, hogy ebben az évben csaknem mindegyik hallgató földműves családból származott, túlnyomó többségük a Homoród mentéről és Székelykeresztúrról vagy környékéről.

4.3. Az 1953/54-es tanév

Ebben az évben a dékáni teendőket Dr. Erdő János helyett, aki ebben a tanévben újra betöltötte a rektori tisztséget, Dr. Lőrinczi Mihály prodekan végezte. A Kar jegyzője szintén Lőrinczi Mihály volt. Mivel 1953-ban szabadult, a segédjegyzői tisztségbe visszahelyeztetett Dr. Ürmösi Károly.⁸¹

A magiszteri képzés első évére felvételt nyert Nagy Ferenc segesvári lelkész.

⁷⁶ Uo., 348.

⁷⁷ Uo., 349.

⁷⁸ LŐRINCZI Mihály, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1953/54 tanulmányi évről* (Kolozsvár, 1954) (a továbbiakban *Értesítő1953/54*), 23.

⁷⁹ „Végh Mihály nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 88. évf. (1982.) 3. sz., 179.

⁸⁰ „Fodor Dénes nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 119. évf. (2013.) 3. sz., 370.

⁸¹ LŐRINCZI Mihály, szerk., *Értesítő1953/54* (Kolozsvár, 1954), 14.

Az eddigi évekhez hasonlóan a hallgatók számának tekintetében nem állt be nagy változás: 24 hallgató iratkozott be. Az első évfolyamra öten jelentkeztek: Benedek Ágoston, Kovács Ferenc, Pál Árpád, Szabó Árpád és Munkácsi Sándor.

Ketten közülük, Pál Árpád és Munkácsi Sándor már az első félév végén kimaradtak, így második félévben az I. évfolyamra az EKT engedélyével Lőrincz Lajos került felvételre.⁸²

Benedek Ágoston 1934. október 28-án született Gyepesben, földműves családba (vagyonuk: 17 hektár). A Székelyudvarhelyi Pénzügyi Középiskolában érettségizett, majd szülőfalujában egy évet földműveléssel foglalkozott. 1958-ban jó eredményekkel tett lelkészképesítő vizsgát. Az EFPTI névkönyvében piros tintával van a megjegyzések közé beírva: „6 évre elítélve”.⁸³ 1959. januárjában tartóztatták le. 1963-ban szabadult. Lelkeszi szolgálatot végzett a besztercei, gyepesi, homoródjánosfalvi, nagyenyedi és kolozsvár-monostori egyházközségekben, 1993-as nyugdíjazásáig. 2003-ban hunyt el.⁸⁴

Kovács Ferenc 1929. szeptember 13-án született Nyárádgálfalván, földműves családba (vagyonuk 1.7 hektár). Megjegyezzük, hogy a két névkönyv az édesapa nevére nézve eltérő adatokat közöl: az unitárius névkönyv Kovács Károlyt⁸⁵, míg az EFPTI (amelybe ebben az évben a hallgatók saját kezükkel vezették be adataikat) Csiki Dénest tünteti fel az édesanya, Csiki Rebeka mellett. Iskoláit a Marosvásárhelyi Faipari Középiskolában végezte 1950-ben. A teológiára való felvételiig Marosvásárhelyen asztalosként dolgozott. Az első évet befejezte, és a másodévre is beiratkozott, de 1954-ben végül kilépett.⁸⁶

Pál Árpád 1934. március 18-án született Küküllődombón, a helyi unitárius lelkész, Pál Tamás gyermekeként. Dicsőszentmártonban érettségizett. Már 1953. novemberében kilépett.⁸⁷

Szabó Árpád 1935. április 15-én született Homoródszentpéteren, földműves családba (vagyonuk: 3.85 hektár). A Székelykeresztúri Magyar Vegyes Líceumban érettségizett. A felvételi előtt „földműves Városfalván” (a névkönyvbe kézírásával felvett jegyzet). Az alapvizsgát és a szakvizsgát 10-es eredménnyel, 1958-ban a lelkészképesítő vizsgát 9.66-os osztályzattal teljesítette.⁸⁸ Pályafutását püspöki titkárként kezdte, majd 1965 és 1976 között kolozsvári lelkész

⁸² Uo., 3.

⁸³ IntNévkönyv, 388.

⁸⁴ „Benedek Ágoston nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 109. évf. (2003.) 1-2. sz., 128.

⁸⁵ UnitNévkönyv, 275.

⁸⁶ IntNévkönyv, 389.

⁸⁷ UnitNévkönyv, 276.

⁸⁸ IntNévkönyv, 386.

volt. 1974-től lett a Protestáns Teológiai Intézet tanára. 1996 és 2008 között a Magyar Unitárius Egyház 30. püspökeként szolgált. 2010-ben hunyt el.⁸⁹

Munkácsi Sándor 1933. február 8-án született a Bihar megyei Érkeserűn, református(!) földműves családba (vagyonuk: 3.13 hektár). A középiskolát a Nagyvárad Mezőgazdasági Gépészeti Műszaki Szakközépiskolában végezte. A teológiára való beiratkozása előtt Nagyváradon géptechnikusként dolgozott. 1954. januárjában, a karácsonyi szünet után bejelentette eltávozását.⁹⁰

Lőrincz Lajos 1931. november 22-én született Korondon, földműves családba. Középiskolai tanulmányait a Marosvásárhelyi Zenei Középiskolában végezte. Az EKT engedélyével 1954. februárjában iratkozott be. Bár haladékot kapott az elsőéves vizsgáinak letételére, azokat nem tudta teljesíteni, így 1954. októberében kimaradt.⁹¹

Az 1953-ban felvételizett hat hallgató közül tehát ketten végezték el a teológiai képzést. Megjegyezzük, hogy a korábbi évekhez hasonlóan ebben az évben is a földműves családok gyermekei voltak túlnyomó többségben.

4.4. Az 1954/55-ös tanév

Ami fontos változásként értékelhető, hogy ettől az évtől kezdődően a Vallásügyi Minisztérium határozata alapján az első évre kizárólag liceumi vagy pedagógiai végzettséggel rendelkezőket vehettek fel. Akiket a korábbiakban Műszaki Középiskolai Bizonyítvány alapján felvettek, azok exmatrikulálandók voltak. A Tanári Testület ezt végre is hajtotta: a fentebb említett Lőrincz Lajost és Ugró Antalt exmatrikulálták.⁹² Elképzelhető, hogy ez az intézkedés is az ekkor igen népes hallgatói létszám csökkentésére irányult.

Ádám Dénes (szül. 1923., Kolozsvár) 1943 és 1945 között elvégezte az első és második évfolyamot, majd kilépett és Kissolymosban tanítóként működött. Édesapja, Ádám Ádám a Kolozsvári Unitárius Főgimnázium altisztje volt. Tanulmányait ebben a tanévben a harmadévvál kezdődően folytatta, és elégséges minősítéssel 1958-ban szerzett lelkészképesítő oklevelet. Bordoson, Bözödkőrispatakon, majd Homoródkeményfalván szolgált. 1994-ben hunyt el.⁹³

⁸⁹ „Dr. Szabó Árpád nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 116. évf. (2010.) 3. sz., 251-252.

⁹⁰ IntNévkönyv, 390.

⁹¹ UnitNévkönyv, 279.

⁹² ERDŐ János, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1954-1955. tanulmányi évről* (a továbbiakban *Értesítő* 1954/55) (Kolozsvár, 1955)

⁹³ „Ádám Dénes nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 100. évf. (1994.) 3. sz., 185.

Összesen 23-an iratkoztak be, közülük első évre heten: Elekes Ferenc, Kecskés Lajos, Léta Áron, Lőrinczi Károly, Sándor Balázs, Tamucza Ottó és Ugró Antal. Közülük évközben Tamucza Ottó, Ugró Antal és Elekes Ferenc kimaradtak. A magiszteri iskolából kimaradt Nagy Ferenc segesvári lelkész.⁹⁴

Elekes Ferenc 1935. március 4-én született Siménfalván, földműves családba. Középiskolai tanulmányait Székelykeresztúron végezte. 1954. decemberében bejelentette kimaradását.

Kecskés Lajos 1928. december 1-én Ravában született, földműves családba (vagyonuk: 14.27 hektár). Középiskolai tanulmányait a Székelykeresztúri Unitárius Főgimnáziumban végezte 1948-ban. A felvételiig Vajdahunyadon tisztviselőként dolgozott. 1958-ban jeles eredménnyel szerzett lelkészképesítő oklevelet⁹⁵, majd Nyárádszeredában, Jobbágyfalván és Szabédon volt lelkész. Nyugdíjas éveit Marosvásárhelyen töltötte. 2023-ban hunyt el.⁹⁶

Fia, Kecskés Csaba jelenleg a Marosvásárhely Kövesdombi Egyházközség lelkésze.

Léta Áron, miután a korábbiakban⁹⁷ katonaszolgálat miatt kimaradt, újra felvételizett, és sikeresen tett szakvizsgát 1958-ban. Alsófelsőszentmihályon kezdte gyakorló segédlelkészi évét, de 1959 elején az állami szervek őrizetbe vették, így exmatrikulálásra került. Az EMISZ-perben feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt tíz évre ítélték. Marosvásárhelyen és Szamosújváron volt börtönben, munkatáborban: Salcián, Giurgeni-ben és Ostrovban.⁹⁸ 1964-ben szabadult, majd sikeresen tett lelkészképesítő vizsgát. Ezek után Iszlón, Firtosmartonosban, Homoródjánosfalván, Lupény-Vulkánban, és Pipe-Szásznádason volt lelkész 1995-ös nyugdíjazásáig. 2009-ben hunyt el.⁹⁹

Lőrinczi Károly 1935. október 14-én Fiafalván született, földműves családba (vagyonuk: 3.17 hektár). Székelykeresztúron érettségizett. Miután jó eredményekkel 1959-ben lelkészképesítő oklevelet szerzett¹⁰⁰, katonai munkaszolgálatra hívták be. Leszerelése után 1972-ig a kadácsi egyházközségben, majd 2005-ös nyugdíjazásáig Aranyosrákoson volt lelkész. Évekig az Egyház Valláserkölcsei Nevelési Bizottságának elnöke és a Kolozs-Tordai Egyházkör

⁹⁴ ERDŐ János, szerk., *Értesítő* 1954/55 (Kolozsvár, 1955), 3.

⁹⁵ IntNévkönyv, 444.

⁹⁶ *Kecskés Lajos nekrológja*, Hozzáférés: 2024.04.20. <https://unitarius.org/in-memoriam-kecskes-lajos/>

⁹⁷ ld. 10. oldal

⁹⁸ KOVÁCS Sándor, *Lapozgató. Az unitáriusok rövid története* (Budapest-Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet), 236. o.

⁹⁹ „Léta Áron nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 4. sz., 671-672.

¹⁰⁰ IntNévkönyv, 446.

közügyigazgatójaként működött. 2008 és 2009 között az Unitárius Közlöny hasábjain¹⁰¹ életrajzi jellegű cikkeket jelentetett meg.¹⁰²

Sándor Balázs 1936. december 4-én született Homoródalmáson, földműves családba (vagyonuk: 8.47 hektár). A középiskolát Székelykeresztúron végezte.¹⁰³ Negyedéves korában, 1958. augusztusában az EMISZ perben 25 év kényszermunkára ítélték. 1964-ben szabadult.¹⁰⁴ Teológiai tanulmányait nem folytatta. Asztalosként, erdőkitermelőként, technikusként és szülőfalujában polgármesterként is dolgozott. 2023-ban hunyt el.¹⁰⁵

Tamucza Ottó 1934. szeptember 6-án született Székelykeresztúron. Édesapja cipész volt. A középiskolát szülővárosának pedagógiai líceumában végezte. Évközben kimaradt.¹⁰⁶

Ugró Antal 1935. január 17-én született a Bihar megyei Biharban, katolikus(!) földműves családba (vagyonuk: 5.41 hektár). Mivel gépipari középiskolában végzett, év elején exmatrikuláltak.¹⁰⁷

A hét jelentkezőből négyen lettek később lelkészek. Az előző évekhez hasonlóan, csaknem mindannyian földműves családból, és Székelykeresztúr környékéről származtak.

4.5. Az 1955/56-os tanév

Ettől az évtől az eddig nagyjából 25 fő körül stagnáló összlétszám emelkedésbe kezdett átfordulni. Heten jelentkeztek az első évfolyamra: Andrási György, Brók Ákos, Késmárky Csaba Miklós, Kiss Károly, Török Elek, Török Ferenc és Ugró Antal. Az összlétszám 27 fő volt.¹⁰⁸

A Kar felügyelőgondnoki tisztségébe megválasztották Kelemen Lajos nyugalmazott levéltári főigazgatót.¹⁰⁹

Andrási György 1938. november 13-án született Segesváron. Édesapja esztergályos-munkásként dolgozott. Marosvásárhelyen érettségizett. 1959-ben tett szakvizsgát¹¹⁰, és a magyarszováti egyházközségbe kapott kinevezést, de „katonai szolgálat” néven kényszermunkára hívták be,

¹⁰¹ LÖRINCZI Károly, „Betlehemtől a golgotáig” In: *Unitárius Közlöny* 18. (78.) évf. 4. sz. (2008. április), 7.

¹⁰² „Lörcinzi Károly nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 111. évf. (2005.) 4. sz., 400.

¹⁰³ IntNévkönyv, 447.

¹⁰⁴ KOVÁCS Sándor, *Unitárius Egyháztörténet* (Kolozsvár: Protestáns Teológiai Intézet, 2009), 236. o.

¹⁰⁵ „Sándor Balázs nekrológja” In: *Unitárius Közlöny* 33. (93.) 6. sz. (2023. június), 12.

¹⁰⁶ UnitNévkönyv, 284.

¹⁰⁷ Uo., 285.

¹⁰⁸ ERDŐ János, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1955-1956. tanulmányi évről* (a továbbiakban *Értesítő1955/56*) (Kolozsvár, 1956), 3.

¹⁰⁹ Uo., 21.

¹¹⁰ IntNévkönyv, 570.

ahonnan 1961-ben szerelt le.¹¹¹Még ebben az évben letette a lelkészképesítő vizsgát. Ezek után Oklándon volt lelkész, majd az Unitárius Egyház gazdasági, később közigazgatási tanácsosaként működött. 2001-ben vonult nyugalomba.¹¹²

Zoltáni Brók Ákos 1936. december 24-én Székelyderzsben született, földműves családba (vagyonuk: 13.33 hektár). A Székelykeresztúri Vegyes Líceumban érettségizett. 1959-ben szakvizsgát, majd katonai munkaszolgálat után 1961-ben lelkészképesítő vizsgát tett¹¹³, és kihelyezést nyert Homoródújfaluba, de 1962-ben lemondott lelkészi állásáról.^{114 115}

Késmárky Csaba Miklós 1937. március 17-én Baróton született, lelkészi családba. Középiskolai tanulmányait a Baróti Vegyes Líceumban végezte.¹¹⁶ A tanév első félévi kollokviumában hat tantárgyból szerzett elégtelen érdemjegyet, ezért a Tanári Testület évfolyam ismétlésre utasította.¹¹⁷ A következő tanévre nem iratkozott be.

Kiss Károly 1935. január 27-én született Nagyváradon. Szülei gyári munkások voltak. Szülővárosában, esti tagozaton érettségizett. 1959-ben évfolyamelsőként tett szakvizsgát, de lelkészképesítő vizsgára nem jelentkezett, és nem lépett egyházi szolgálatba.¹¹⁸ Egy évig katonai munkaszolgálatot végzett, majd tíz évig szülővárosában könyvelőként dolgozott. 1971-től visszatért a lelkészi pályára, a baróti egyházközség lelkésze lett. 1982-től 2006-os nyugdíjazásáig Medgyesen végzett szolgálatot. 2012-ben hunyt el.¹¹⁹

Török Elek 1937. november 28-án Székelyszentmiklóson született, lelkészi családba. Székelykeresztúron érettségizett 1954-ben, majd egy évet gyári munkásként dolgozott. Teológiai szakvizsgát 1959-ben, lelkészképesítő vizsgát 1961-ben tett.¹²⁰ A kettő között szintén katonai munkaszolgálatot teljesített. Kezdetben a vadadi egyházközség lelkésze volt, majd 44 éven át Nyárádgálfalván szolgált, ahol a Marosi Egyházkör esperesének is megválasztották. 2020-ban hunyt el.¹²¹

¹¹¹ ANDRÁSI György, *Katonai szolgálat II.* In: Unitárius Közlöny 31. (91.) évf. 7. sz. (2021. július), 11-13.

¹¹² REZI Elek: „A Ferencz József-féle konfirmációi káté fordításai”, 27. lábjegyzet. In: *Keresztény Magvető* 122. évf. (2016.) 1. sz., 10.

¹¹³ IntNévkönyv, 571.

¹¹⁴ LelkBizJk, 559. o.

¹¹⁵ SEBE Ferenc, szerk., *Kimutatás az 1950-1965 közötti teol. int.-i unitárius hallgatókról* (Kolozsvár, 1965)

¹¹⁶ UnitNévkönyv, 289.

¹¹⁷ ERDŐ János, szerk., *Értésítő* 1955/56 (Kolozsvár, 1956), 24.

¹¹⁸ IntNévkönyv, 572.

¹¹⁹ „Kiss Károly nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 118. évf. (2012.) 1. sz., 118.

¹²⁰ IntNévkönyv, 573.

¹²¹ *Török Elek nekrológia*, Hozzáférés: 2024.04.20 <https://unitarius.org/in-memoriám-torok-elek/>

Török Ferenc 1937. július 15-én született Siménfalván, földműves családba (vagyonuk: 2.69 hektár). A középiskolát Székelykeresztúron végezte.¹²² Katonai munkaszolgálat után, 1961-ben tett lelkészképesítő vizsgát, majd a székelyszentmihályi-bencédi egyházközség lelkésze lett 1980-ig, amikor kilépett egyházi állásából. 2009-ben hunyt el.¹²³

Fia, Török István jelenleg az olthévízi egyházközség lelkésze.

Ugró Antal, miután előző évben exmatrikuláltak¹²⁴, Nagyváradon esti tagozaton leérettségizett. 1957-ben alapvizsgát, 1959-ben teológiai szakvizsgát tett, de lelkészképesítő vizsgára nem jelentkezett. Nem lépett egyházi szolgálatba.

Ebben az évben a felvételizők többsége gyári munkás szülők gyermeke volt. Érdekes módon a hét jelentkező közül hatan tettek teológiai szakvizsgát, de lelkészképesítő vizsgát már csak öten. Ebből az ötből pedig négyen lettek lelkészek, és csak hárman vonultak onnan nyugalomba.

4.6. Az 1956/57-es tanév

A kar dékáni tisztségében dr. Erdő Jánost dr. Lőrinczi Mihály prodékán váltotta. Az EFPTI rektora dr. Kovács Lajos lett. A Kar felügyelőségondnoka, Dr. Mikó Lőrinc elhunytja miatt a pozíció betöltetlen maradt. Gellérd Imrét „summa cum laude” magiszterré avatták, és beiratkozott a doktori képzésre. Seres T. László püspöki titkárt felvették a magiszteri képzésre, de évközben kimaradt.

A Kar összlétszáma ebben az évben tetőzött 30 fővel, melyből elsőévesek voltak hatan: Balázs Dénes, Jakab Dénes, Kuti Endre, Pataki András, Simény József és Szakács Miklós.¹²⁵

Balázs Dénes 1936. december 12-én született Recsenyédén, földműves családba. A középiskolát a Székelykeresztúri Pedagógiai Líceumban végezte 1955-ig. A Karra való felvételiig két évet tanítóként dolgozott. Alapvizsgát 1958-ban, teológiai szakvizsgát 1960-ban tett. Gyakorló évét a székelyszentmihályi egyházközségben töltötte. 1961-ben lelkészképesítő vizsgát tett, de 1962-ben kilépett.¹²⁶ Később Székelyszentléleken volt magyar nyelv-és irodalom tanár. A faluban néprajzi múzeumot hozott létre.¹²⁷

¹²² IntNévkönyv, 574.

¹²³ „Török Ferenc nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 2. sz., 348.

¹²⁴ Id. x. o.

¹²⁵ Lőrinczi Mihály, szerk., Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1956/1957. tanulmányi évről (Kolozsvár, 1957), 3.

¹²⁶ IntNévkönyv, 639.

¹²⁷ Balázs Dénes *Wikipedia* szócikke, Elérés: 2024.04.22. https://eo.wikipedia.org/wiki/Denes_Balazsi

Jakab Dénes 1939. április 4-én született Segesváron, siménfalvi földműves családba (vagyonuk: 4.84 hektár). Székelykeresztúron érettségizett. Teológiai vizsgáit jeles eredménnyel tette le.¹²⁸ Gyakorló évét Homoródújfaluban töltötte, és annak leteltével is ott maradt. 1973-tól 2007-es nyugdíjazásáig szentábrahími lelkész volt. 2010-ben hunyt el.¹²⁹

Fia, Jakab Zsolt jelenleg újszékelyi lelkész.

Kuti Endre 1937. január 1-én született Marosvásárhelyen, kereskedői családba (az EFPTI névkönyv szerint édesapja fuvaros volt). Szülővárosában érettségizett. Az első év első félévi kollokviumát még letette, de a másodikat betegség miatt már nem tudta. 1957 nyarán sem épült fel. Kilépett.¹³⁰

Pataki András 1938. augusztus 18-án Várfalván született, lelkészi családba. Édesapja életét a faluba 1944-ben betörő szovjet katonák oltották ki. Érettségi vizsgát Marosvásárhelyen tett. Jeles eredménnyel végzett a teológián 1961-ben. Már gyakorlati évét Magyarországon töltötte, és a lelkészképesítő vizsga után is ott maradt. 32 éven át szolgált az egyházközséget, 1992-es haláláig.¹³¹

Fia két évet végzett el a teológiai képzésből, 1988-ban lépett ki.

Simény József 1938. október 24-én született Korondon, földműves családba (vagyonuk: 3.33 hektár). Középiskolai tanulmányait a Székelyudvarhelyi Magyar Vegyes Líceumban végezte. 1958-ban tett alapvizsgát, 1960-ban teológiai szakvizsgát, majd 1961-ben lelkészképesítő vizsgát.¹³² Gyakornoki évét a kőröspataki egyházközségnél töltötte. Ezek után teljes állású lelkész volt Gyepesben 1979-ig. A falubeliek panasza alapján az EKT felfüggesztette, ő pedig azonnal lemondott.¹³³

Szakács Gergely Miklós 1937-ben született Kolozsváron. Édesapja ács volt. Iskoláit szülővárosában végezte. 1958-ban jó eredménnyel tett alapvizsgát, de még abban az évben kilépett.¹³⁴

¹²⁸ IntNévkönyv, 640.

¹²⁹ „Jakab Dénes nekrológja” In: Unitárius Közlöny 20. (80.) évf. 7. sz. (2010. július), 10.

¹³⁰ IntNévkönyv, 641.

¹³¹ „Pataki András nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 98. évf. (1992.) 3. sz., 213.

¹³² IntNévkönyv, 643.

¹³³ KOVÁCS Lajos: „Isten és ember szolgálatában. Püspöki jelentés az unitárius egyház 1.979. február 1.–1980. március 15. közötti szolgálatáról” In: *Keresztény Magvető* 86. évf. (1980.) 1-2. sz., 11.

¹³⁴ IntNévkönyv, 641.

A Karra felvételiző hat hallgató közül összesen négyen végezték el teológiai tanulmányaikat. Ketten közülük később lemondtak állásukról.

4.7. Az 1957/58-as tanév

Ettől az évtől kezdve a Kar nem jelentetett meg értesítőt, így a személyi változásokat az EFPTI évvégi jelentéseiből lehet követni. Nem történt különösebb változás. A hallgatók összlétszáma alig csökkent: 29-en iratkoztak be az Unitárius Karra, ebből elsőévesek voltak nyolcan: Biró Lajos, Derzsi Domokos, Kelemen Csongor, Kibédi Pál, Nagy János, Nyitrai Levente, Szilágyi Domokos és Tompa Ferenc.

Biró Lajos 1939. február 11-én született Siménfalván, földműves családba (vagyonuk: 3.21 hektár). A Székelykeresztúri Vegyes Líceumban tett érettségi vizsgát.¹³⁵ Teológiai tanulmányai elvégzése után Nagymedeséren volt lelkész. 1991-ben kapott szülőfalujába, Siménfalvára kihelyezést. 65 évesen, 2003-ban hunyt el.¹³⁶

Derzsi Domokos 1940. augusztus 28-án született Fiafalván, földműves családba (vagyonuk: 5 hektár). Középiskolai tanulmányait a Székelykeresztúri Vegyes Líceumban végezte. A tanév második felében, 1958. márciusában kimaradt.¹³⁷

Kelemen Csongor 1940. április 21-én született Oklándon, lelkészi családba. A Székelyudvarhelyi Vegyes Líceumban érettségizett.¹³⁸ Édesapját, Kelemen Imrét 1958. szeptemberében tartóztatták le. Nem sokkal utána, 1959. januárjában az első évet végzett Kelemen Csongort is őrizetbe vették, és az EMISZ perben 15 év kényszermunkára ítélték. Az EFPTI exmatrikulálta. Marosvásárhelyen és Szamosújváron raboskodott, majd a salciai munkatáborban volt. 1964-ben szabadult, de teológiai tanulmányait nem folytathatta.¹³⁹

Fia, Kelemen Szabolcs jelenleg szentegyházi lelkész

Kibédi Pál 1938. október 9-én született Nagymedeséren, földműves családba (vagyonuk: 2.77 hektár). Középiskolai tanulmányait Székelykeresztúron végezte, majd két évet szülőfalujában tanítóként dolgozott. Lelkészképesítő vizsgát 1962-ben tett.¹⁴⁰ Verespatakon töltött gyakorló éve

¹³⁵ Uo., 704.

¹³⁶ „Biró Lajos nekrológja” In: *Keresztény Magvető*, 109. évf. (2003.) 1-2. sz., 128.

¹³⁷ IntNévkönyv, 705.

¹³⁸ Uo., 706.

¹³⁹ KOVÁCS Sándor, *Lapozgató...*, 236. o.

¹⁴⁰ IntNévkönyv, 707.

után rendes lelkészként is ott maradt 1967-ig. Ezek után Abásfalván, majd Gagyban volt lelkész. 2000-ben nyugalomba vonult. 2021-ben hunyt el.¹⁴¹

Nagy János 1937. október 8-án született Segesváron. Édesapja kovács volt. Marosvásárhelyen érettségizett. 1958 májusában kimaradt.¹⁴²

Nyitrai Levente 1940. március 1-én született Lupényban, lelkészi családba. A Székelykeresztúri Vegyes Líceumban érettségizett. 1958. augusztusában tartóztatták le, és az EMISZ perben hat év kényszermunkára ítélték. 1964-ben szabadult.¹⁴³ Egy ideig kőműves segéd munkásként dolgozott, majd engedélyezték teológiai tanulmányai folytatását. 1972-től volt lelkész Komjátszegen, majd Székelyszentmihály-Bencéd parókiáján. 1989-től 2012-es nyugdíjazásáig a magyarországi Kocsordon végzett szolgálatot.¹⁴⁴

Szilágyi Domokos 1940. augusztus 22-én született Csegezben, földműves családba (vagyonuk: 5 hektár). Középiskolai tanulmányait Kolozsváron végezte. 1958. januárjában, betegség miatt kimaradt.¹⁴⁵

Tompa Ferenc 1936. augusztus 9-én született Tordán. Édesanyja egyedül nevelte. Szülővárosában érettségizett, majd két évet gyári munkásként dolgozott. Teológiai tanulmányait sikeresen befejezte, de 1962-ben lemondott állásáról.^{146 147}

Az 1957-ben jelentkezett nyolc elsőéves közül mindössze hárman lettek lelkészek.

4.8. Következtetések

Az 1951-1957 közötti időszakot vizsgálva láthattuk, hogy a vezetőség korábban említett félelme alaptalannak bizonyult, hiszen a Karon stabilizálódott az összlétszám.

A kezdeti nehézségek leküzdésében valószínűleg szerepe lehetett Sztálin 1953-as halálának, miután észrevehetően megugrott mind az összlétszám, mind az első évre felvételizők száma. Árnyalja a képet azonban az, hogy a beiratkozottak csaknem fele nem fejezte be tanulmányait, vagy később lemondott lelkészi állásáról (3. ábra).

¹⁴¹ Kibédi Pál nekrológja, Elérés: 2024.04.23. <https://unitarius.org/in-memori-am-kibedi-pal/>

¹⁴² IntNévkönyv., 708.

¹⁴³ Uo., 709.

¹⁴⁴ KOVÁCS Sándor, *Lapozgató: Az unitáriusok rövid története* (Budapest-Kolozsvár, 2021), 236.

¹⁴⁵ IntNévkönyv, 710.

¹⁴⁶ Uo., 711

¹⁴⁷ SEBE Ferenc, szerk., *Kimutatás az 1950-1965 között teol. int.-i unitárius hallgatókról* (Kolozsvár, 1965)

A hallgatók családi hátterét vizsgálva (4. ábra) kitűnhet, hogy túlnyomó többségben földműves családok gyermekei voltak. Természetesen teológiai intézetről lévén szó, évről-évre lelkészgyermekek is feltűnnek.

Ha a földműves családból származó hallgatók családi vagyonát (ahol az EPTI névkönyve közli) vizsgáljuk, kitűnik, hogy többségük (5. ábra) öt hektár alatti földterülettel rendelkezett, és csak nagyon keveseknek volt 10 hektárnál nagyobb birtokuk. Elképzelhetőnek tarjuk, hogy a sokgyermekes, a kötelező beszolgáltatások által is anyagilag súlyosan bizonytalan családok a biztos jövedelmet jelentő papi pálya felé irányították gyermekeiket.

5. Az 1958/59-es tanév

Az 1958/59-es tanév azért jelentős az Unitárius Kar történelmében, mert ebben az évben kerül letartóztatásra több teológiai tanár, valamint hallgató is. Mivel az eddigi években a Karon történt személyi változásokról beszámoltunk, röviden kontextusba helyezve itt is megteesszük.

Az 1956-os magyarországi forradalmat követően novemberben a Vallásügyi Minisztérium állásfoglalásra, nyilatkozattételre kötelezte az EFPTI tanárait és a fenntartó egyházak vezetőit. A gyűlés másfél napnyi tanácskozás után egy semleges nyilatkozatot bocsátott ki, melyben a vezetőség ugyan hűségét fejezte ki a rendszer felé, és sajnálatának adott hangot a Magyarországon történt békétlenséggel kapcsolatban, de gondosan kerülte mind a forradalom, mind az ellenforradalom kifejezéseket. A semleges nyilatkozat azonban az elkövetkező napok sajtótermékeiben már súlyos csúsztatásokkal jelent meg, mint például: „A nyilatkozatban a jelenlevők kifejezték békeakarukat és elítélték a világbékét veszélyeztető egyiptomi agressziót és a magyarországi ellenforradalmi kísérleteket.” (*Igazság*, november 20.) Az újságcikkek megjelenése után Dr. Lőrinczi Mihály újabb gyűlést hívott össze, de ezúttal csak az Unitárius Kar tanárainak. Ennek a gyűlésnek a jegyzőkönyvébe az a határozat került be, hogy a Kar tanárai az EFPTI által kiadott nyilatkozatot időszerűtlennek tartja, és sérelmezi, hogy a gyűlés szükségtelen volt, és nem is szabályosan volt összehívva. Dr. Pál János szerint¹⁴⁸ ez a határozat egy utólag kozmetikázott verziója volt az eredetinek, amely súlyosabb állításokat is kellett, hogy tartalmazzon, nem csak Dr. Lőrinczi Mihály jegyző-prodékán, hanem a Kar többi tanára,

¹⁴⁸ PÁL János, *Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgálás: Az Unitárius Egyház szerepkörei (1945-1965)*, Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2017), 365-366. o.

különösen Dr. Simén Dániel részéről is. Bár Lőrinczi a hivatalos jegyzőkönyvbe a kozmetikázott határozatot vezette be, Dr. Kovács Sándor szerint¹⁴⁹ az eredeti került Izsák Vilmos révén a Szekuritáté birtokába.

Dr. Lőrinczi Mihály 1959. január 22-ig volt az EFPTI-ben az unitárius egyháztörténet és egyházjog előadójának. Letartóztatták, és államellenes szervezkedés, valamint tiltott iratok terjesztésének vádjával hét év börtönre ítélték. Szamosújváron raboskodott, majd a salciai, giurgeni-i és ostrovi munkatáborokban volt. 1963-ban szabadult.¹⁵⁰ A tanári állásába nem térhetett vissza, ezért 1980-as nyugdíjazásáig lelkész volt Szinden. 1991-ben hunyt el.¹⁵¹

Dr. Simén Dániel az unitárius gyakorlati teológia tanára volt 1959. május 22-ig. Hét évre ítélték el. Szamosújváron raboskodott, kényszermunkatáborban ismeretlen helyen volt. 1964-ben szabadult.¹⁵² Helyébe Dr. Lőrinczi Géza lépett. 1969-ben elhunyt.

Dr. Erdő Jánost, az unitárius rendszeres teológia tanárát 1959. szeptemberében tartóztatták le. Simén letartóztatása után Erdő sejthette, hogy rá is sor kerül, hiszen a diákoknak katekétika órán lediktált Reményik Sándor Mécs László verseket tartalmazó füzeteket bekérte és a rendszer által megkérdőjelezett részeket megsemmisítette, azonban Andrási György és Szakács Miklós hallgatók füzetei eltűntek. 1960-ban, négy évre ítélték el. Szamosújváron raboskodott, majd az ostrovi, giurgeni-i és peripravai munkatáborokban volt.¹⁵³ A tanszéken Rostás Dénes váltotta. Hazatérése után újra elfoglalta teológiai katedráját az unitárius egyháztörténelem tanszéken. 1995-től az Unitárius Egyház püspöke lett. Elhunyt 1996-ban.

Ebben a tanévben a Kar összlétszáma csökkenést mutatott: összesen 24-en iratkoztak be.¹⁵⁴ Ebből elsőévesek voltak hatan: Csongvay Attila, Darkó Béla, Szabó Aladár, Zsigmond Levente, Nagy János (újra), Szilágyi Domokos (újra).

Csongvay Attila 1940. november 29-én született Nyárádszentlászlón, lelkészi családba. A Marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceumban érettségizett. 1964-ben tett lelkészképesítő vizsgát¹⁵⁵, majd a gagyi és szentgericei egyházközségekben szolgált 1993-as haláláig.¹⁵⁶

¹⁴⁹ KOVÁCS Sándor, *Lapozgató...*, 233. o.

¹⁵⁰ KOVÁCS Sándor, *Lapozgató...*, 235. o.

¹⁵¹ „Dr. Lőrinczi Mihály nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 97. évf. (1991.) 1. sz., 64-65.

¹⁵² KOVÁCS Sándor, *Lapozgató...*, 235. o.

¹⁵³ KOVÁCS Sándor, *Lapozgató: Az unitáriusok rövid története* (Budapest-Kolozsvár, 2021), 235. o.

¹⁵⁴ IZSÁK Vilmos, szerk., Táblázat a beiratkozott hallgatók létszámáról 1950-1969 között (1976, Kolozsvár)

¹⁵⁵ IntNévkönyv, 766.

¹⁵⁶ „Csongvay Attila nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 99. évf. (1993.) 4. sz., 253.

Darkó Béla 1939. szeptember 5-én született Debrecenben, lelkészi családba. Sepsiszentgyörgyön érettségizett, majd egy tanévet a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem hallgatója volt. Ebben az időben édesapja, id. Darkó Béla Marosvásárhelyen volt lelkész. Az EFPTI-ből 1961. májusában kimaradt.¹⁵⁷

Szabó Aladár 1938. május 1-én született Brassóban. Édesapja technikai rajzolóként dolgozott. Szülővárosában érettségizett. 1959. júliusában kilépett.¹⁵⁸

Zsigmond Levente 1939. augusztus 2-án született Székelykeresztúron, lelkészi családba. Kolozsváron érettségizett. 1959 áprilisában kilépett.¹⁵⁹

Nagy János az év folyamán kimaradt.

Szilágyi Domokos újra felvételizett, és ezúttal 1962-ben befejezte tanulmányait, de állását nem foglalta el.¹⁶⁰

Az 1958-ban felvételiző hat hallgató közül tehát csak ketten fejezték be tanulmányaikat, és csak egy ember lépett később egyházi szolgálatba.

6. A megtorlás utáni évek

A politikai perek hatását a Kar és az Intézet nem csak a letartóztatott személyi állományban, hanem strukturálisan is megérezte. A Vallásügyi Államtitkárság (korábban Vallásügyi Minisztérium) nyomására megszüntették az önálló karokat, így létrehozva a Kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézetet. Az Unitárius Püspöki Hivatal épületében eddig különálló bentlakással rendelkező unitárius diákoknak is be kellett költözniük a Bocskai téri épületbe. Az oktatás is kizárólag itt zajlott.

A hallgatók létszáma erőteljesen zuhanni kezdett.

6.1. Az 1959/60-as tanév

Az Unitárius Karra 19-en iratkoztak be, közülük hárman elsőévesek: Farkas Dénes, Nagy Ödön és Szabó Zoltán.

¹⁵⁷ IntNévkönyv, 765.

¹⁵⁸ Uo., 768.

¹⁵⁹ Uo., 770.

¹⁶⁰ SEBE Ferenc, szerk., *Kimutatás az 1950-1965 közötti teol. int.-i unitárius hallgatókról* (Kolozsvár, 1965)

Farkas Dénes 1942, március 20-án született Székelyszentmiklóson, földműves családba. Érettségi vizsgáját Szatmáron tette le. 1964-ben tett lelkészképesítő vizsgát.¹⁶¹ Ott töltött gyakornoki éve után rendes lelkészként is Gyepesben maradt. 1968 és 1983 között világi pályára lépett, tisztviselőként dolgozott. 1983-ban visszatért az egyházi szolgálatba, központi pénzügyi ellenőrként és levéltárnokként is munkálkodott. 1999-től 2009-es nyugalomba vonulásáig a kolozsi egyházközség lelkésze, közben kolozs-tordai esperes is volt.¹⁶²

Nagy Ödön 1940. április 13-án Sinfalván született, földműves családba (vagyonuk: 4.75 hektár). Középiskolai tanulmányait a kolozsvári Brassai Sámuel Líceumban végezte. 1964-ben tett lelkészképesítő vizsgát.¹⁶³ Gyakornoki évét követően is a csegezi egyházközségben szolgált. 1972-től Várfalván volt lelkész, 2006-os nyugdíjba vonulásáig. 2013-ban hunyt el.¹⁶⁴

Szabó Zoltán 1940-ben született Alsófelsőszenstmihályon. Édesapja kosárfonóként dolgozott. Iskoláit Kolozsváron végezte. 1959. decemberében kilépett.¹⁶⁵

A három jelentkezőből ketten léptek egyházi szolgálatba.

6.2. Az 1960/61-es tanév

A Kar összlétszáma 13 fő volt. Senki sem iratkozott be az első évre.

6.3. Az 1961/62-es tanév

A Kar összlétszáma tíz főt tett ki. Az első évfolyamra ketten jelentkeztek: Halmágyi Csaba és Kozma Albert. Érdekes, hogy bár mind az Unitárius Kar, mind az EFPTI jegyzékében szerepel, Kozma Albert rendre ki van hagyva az EFPTI éves rektori jelentéséből.

Kozma Tamás hallgató is ebben az évben nyert felvételt, de a Vallásügyi Minisztérium engedélyével rögtön a negyedévre iratkozhatott be.

Kozma Tamás 1939. április 24-én született Budapesten. Édesapja a névkönyvek szerint id. Kozma Tamás technikus volt, de szakmai életrajzában dr. Kozma Jenő van feltüntetve. A középiskoláit szülővárosában végezte. Az EFPTI-be miniszteri engedéllyel rögtön negyedévre iratkozott be. Még ebben a tanévben teológiai szakvizsgát tett.¹⁶⁶ Visszatért Magyarországra.

¹⁶¹ UnitNévkönyv, 312.

¹⁶² „Farkas Dénes nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 4. sz., 671.

¹⁶³ UnitNévkönyv, 313.

¹⁶⁴ „Nagy Ödön nekrológia” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 4. sz., 135.

¹⁶⁵ UnitNévkönyv, 314.

¹⁶⁶ UnitNévkönyv, 315.

1968-ban doktorált, 1986-ban MTA doktor, 1994-ben habilitált neveléstudományokból. Soha nem lépett egyházi szolgálatba.¹⁶⁷

Halmágyi Csaba 1943. október 11-én született Bethlenszentmiklóson, lelkészi családba. Dicsőszentmártonban érettségizett. Teológiai szakvizsgát 1965-ben tett¹⁶⁸, majd Lókodban és Gagyban volt lelkész 1978-ig. Világi pályára lépett.¹⁶⁹

Kozma Albert 1943. július 8-án született Bölönben, földműves családba. 1965-ben teológiai szakvizsgát tett.¹⁷⁰ Székelykálban, Székelymuzsnában, Recsenyédén és végül szülőfalujában, Bölönben volt lelkész 2008-as nyugdíjazásáig. 2022-ben hunyt el.¹⁷¹

Fia, ifj. Kozma Albert jelenleg ugyancsak bölöni lelkész.

Mindketten befejezték tanulmányait és egyházi szolgálatba léptek, de csak egyikük tartott ki mellette.

6.4. Az 1962/63-as tanév

Az összlétszám tovább csökkent, ebben az évben mindössze öt főt tett ki. Senki sem iratkozott be az első évfolyamra.

6.5. Az 1963/64-es tanév

Az összlétszám nyolc fő, ennek több mint fele, öten elsőévesek voltak: Aranyossy György, Harkó Zoltán, Şuten Miklós, Varga István és Kálnoki Kiss Tamás.

Aranyossy György 1944. szeptember 19-én született Nagyváradon. Édesapja raktárnok volt. Kolozsváron érettségizett. Az EFEPTI névkönyvben vagyunként a „Metalul Roşu, Cluj” van feltüntetve. Már 1964. szeptemberében kimaradt.¹⁷²

Harkó Zoltán 1942. november 15-én, a Beszterce-Naszód megyei Kisilván született református családba (ő maga unitáriussá tért át). Édesapja tisztviselőként dolgozott. Kolozsváron érettségizett. Tanulmányait sikeresen befejezte, 1967-ben teológiai szakvizsgát tett.¹⁷³ A Püspöki Hivatalban iktató-levéltárosként dolgozott, majd doktorjelöltként ösztöndíjjal Angliába indult. Útja során 1969-ben, Olaszországból kelt levelében értesíti az EKT-t, hogy disszidál.¹⁷⁴

¹⁶⁷ Kozma Tamás szakmai életrajza, Hozzáférés: 2024. 04.28. <http://kozmat.hu/szemelyes/cv/szakelet.htm>

¹⁶⁸ UnitNévkönyv, 316.

¹⁶⁹ „Személyi változások” In: *Keresztény Magvető* 84. évf. (1978.) 2. sz., 152.

¹⁷⁰ UnitNévkönyv, 317.

¹⁷¹ Id. Kozma Albert nekrológja, Hozzáférés: 2024.04.23. <https://unitarius.org/bucsuzunk-id-kozma-albert-unitarius-lelkesztol/>

¹⁷² Az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet Névkönyve (a továbbiakban EIntNévkönyv), 228.

¹⁷³ Uo., 233.

Şuteu Miklós 1945. április 8-án született Temesváron. Édesapja keramikus volt Kolozsváron. Iskoláit is ott végezte. 1964. májusában kimaradt.¹⁷⁵

Varga István 1945. november 25-én Besztercén született, tisztviselői családba. Iskoláit szülővárosában végezte. Teológiai tanulmányait sikeresen fejezte be, egyházi szolgálatba is lépett 1967-ben¹⁷⁶, de öt év után lemondott székelyszentmiklósi állásáról.¹⁷⁷

Kálnoki Kiss Tamás 1944. április 29-én született Cegléden. Édesapja postafőtanácsos volt.¹⁷⁸ Érettségi vizsgát Budapesten tett. Sikeresen befejezte teológiai tanulmányait, majd Budapesten lett segédlelkész.¹⁷⁹ A Magyar Országos Levéltár könyvtárának vezetője volt 1984–2007 között.¹⁸⁰

Bár az előző évekhez képest sokan iratkoztak be, előbb vagy utóbb mindegyikük kilépett az Intézet vagy az Egyház kötelékéből.

6.6. Az 1964/65-ös tanév

A Karon tanuló diákok összlétszáma nyolc fő volt. Az első évfolyamra hárman iratkoztak be: Biró Barna, Nemes István és Rázmány Csaba.

Bíró Barna 1944. február 27-én született Kidében. Édesapja még születése előtt elhunyt. Nevelőapja Fülöp Elemér, és az ő édesapja, id. Fülöp Elemér mindketten kidei lelkészek voltak. Érettségi vizsgát a kolozsvári Brassai Sámuel Líceumban tett.¹⁸¹ Teológiai tanulmányait sikeresen elvégezte, 1968-tól Homoródszentpéteren, majd 1985-től Városlalván volt lelkész.¹⁸² 2008-ban hunyt el.¹⁸³

Nemes István 1945. december 25-én született Kolozsváron. Édesapja fényképész volt. Érettségi vizsgát szülővárosában tett. Az 1967/68-as tanévről fegyelmi ügy miatt kizárták, így egy évvel

¹⁷⁴ KOVÁCS Sándor, „A magyar unitárius peregrinatio academica vázlatos története 1848 után” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 4. sz., 579.

¹⁷⁵ UnitNévkönyv, 320.

¹⁷⁶ EIntNévkönyv, 241.

¹⁷⁷ „Lemondás” In: *Keresztény Magvető* 78. évf. (1972.) 4. sz., 244.

¹⁷⁸ EIntNévkönyv, 252.

¹⁷⁹ „Hírek” In: Unitárius Élet 20. évf. (1966) 4. sz., 6.

¹⁸⁰ KÁLNOKI KISS Tamás, *A Magyar Unitárius Egyház hivatali címtára 1849-ből* In: *Keresztény Magvető* 125. évf. (2019.) 3. sz., 272., 1. lábjegyzet

¹⁸¹ UnitNévkönyv, 323.

¹⁸² KOVÁCS Lajos, „A szolgálat jegyében. Püspöki jelentés az 1984. november 15. és 1985. november 15. közti időszakról” In: *Keresztény Magvető* 91. évf. (1985.) 4. sz., 199. o.

¹⁸³ „Bíró Barna nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 114. évf. (2008.) 2. sz., 296.

később végzett, 1969-ben.¹⁸⁴ Székelymuzsnába kapott kihelyezést, de pár év után lemondott, és világi pályára lépett.

Rázmány Csaba 1946. április 9-én született Kolozsváron, lelkészi családba. Édesapja, Rázmány Mór az egyház főkönyvelőjeként és főszámvevőjeként szolgált. 1968-ban fejezte be teológiai tanulmányait, majd Brassóba kapott gyakorló segédlelkészi kinevezést. 1972-től 1995-ig rendes lelkész volt Alsóboldogfalván. 1995-ben áttelepedett Magyarországra, ahol Pestszentlőrincen, majd 1999-től Budapesten lett lelkész. 2001-ben a Magyarországi Unitárius Egyház püspökének választották. 2009-ben hunyt el.¹⁸⁵

Mindhárom jelentkező sikeresen befejezte tanulmányait, és egyházi szolgálatba lépett, de csak ketten tartottak ki mellette.

6.7. Az 1965-66-os tanév

A Kar összlétszáma ettől az évtől kezdett fokozatosan emelkedni a pár évvel korábbi mélypont után. 1966-ban már 13-an, 67'-ben már 17-en, 68'-ban 20-an iratkoztak be. A következő években a hallgatók száma 20 fő körül állandósult.

1965-ben a létszám 11 fő volt, amiből hárman jelentkeztek az első évfolyamra: Keresztes Sándor, Kiss Ákos és Major Sándor.

Keresztes Sándor 1947. január 1-én született Nagyajtán, földműves családba. Középiskolai tanulmányait a Brassó megyei Négyfaluban végezte.¹⁸⁶ Sikeresen befejezte teológiai tanulmányait, majd Csehétfalván, 1974-től pedig Homoródszentpálon volt lelkész. 2001-ben vonult nyugalomba.¹⁸⁷ *Ha az úr akarja és élünk*¹⁸⁸ címmel prédikációskötetet jelentetett meg.

Kiss Ákos 1947. március 4-én született Sepsiszentgyörgyön. Édesapja üzletvezető volt.¹⁸⁹ Teológiai tanulmányait 1969-ben fejezte be, majd Sepsiszentkirály, 1988-tól pedig Recsenyéd lelkésze volt. 2006-ban hunyt el.¹⁹⁰

¹⁸⁴ EIntNévkönyv, 268.

¹⁸⁵ „Rázmány Csaba nekrológja” In: Unitárius Közlöny 19. (79.) évf. 8. sz. (2009. augusztus), 5.

¹⁸⁶ UnitNévkönyv, 326.

¹⁸⁷ „Keresztes Sándor nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 107. évf. (2001.) 1-2. sz., 136.

¹⁸⁸ KERESZTES Sándor, *Ha az Úr akarja és élünk* (Gyergyószentmiklós, 2017)

¹⁸⁹ UnitNévkönyv, 327.

¹⁹⁰ „Kiss Ákos nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 112. évf. (2006.) 2. sz., 232.

Major Sándor 1946. augusztus 4-én született Kolozsváron, tisztviselői családba. Érettségi vizsgát szülővárosában tett. Teológiai tanulmányait sikeresen végezte el 1969-ben, de 1970-ben elhunyt.¹⁹¹

A három elsőévesből ketten léptek egyházi szolgálatba.

¹⁹¹ EIntNévkönyv, 300.

7. Végkövetkeztetések

A vizsgált 18 tanév során kitűnt, hogy különböző történelmi események, politikai, gazdasági helyzetek hogyan befolyásolhatják a Teológiai Intézet diáklétszámát. A kezdeti években, közvetlenül a kommunista hatalomátvétel után láthattuk, hogy milyen kevesen jelentkeztek. (6. *ábra*) Aztán a következő években, amikor gőzerővel dühögött a kollektivizálás, a földek, eszközök, az állatállomány államosítása, 12 diák jelentkezett (az is beszédes, hogy közülük csupán ketten léptek ki), köztük kilencen nehezebb sorsú, földműves családból. Sztálin 1953-as halála után a beiratkozók száma népes maradt, így az összlétszám is akörül tétézett. Az újabb változás 1958/59-ben állt be, a letartóztatásokat követően, amikor egyrészt kevesen iratkoztak (vagy iratkozhattak) be, másrészt akik megtették, kevesen tartottak ki korábbi szándékuk mellett. 1958-tól kezdődően összesen 15-en iratkoztak be, de csak hatan mentek nyugdíjba, mint lelkészek.

A beiratkozók származási helyére nézve számos helyiséggel, vidékkel találkoztunk (7. *ábra*). Bár messzemenő következtetéseket nem lehet levonni, Kolozsvár és környéke, Székelykeresztúr és környéke (különösen Fiafalva), valamint a Homoród-mente fordul elő a legtöbbször. Nagyon kevesen jelentkeztek a Magyar (később Maros Magyar) Autonóm Tartományon kívüli területekről.

A családi háttér tekintetében (8. *ábra*) nem meglepő, hogy dominált a földműves réteg, főleg, ha annak a kontextusában vizsgáljuk ezt, hogy a Homoród- és Nyikó menti, valamint a székelykeresztúri és környékbeli hallgatók (ahol tradicionálisan földműveléssel foglalkozik a lakosság többsége) csaknem a teljes létszám felét tették ki.

A lelkészi családok álltak a második helyen. Érdekes, hogy két háromgenerációs lelkészi család valamely tagja is beleesett ebbe az időszakba (Fülöp-Bíró és Nyitrai-Kecskés).

Összesítésként 84 hallgató életpályáját követtük nyomon dolgozatunkban. A legfontosabb adatok a következők (6. *ábra*): 35-en léptek lelkészi pályára és tartottak ki amellest, 12-en vállalták a szolgálatot, de „letették a palástot”, és 37-en szakították meg tanulmányaikat.

Dolgozatunk célja amellest, hogy nagy horderejű történelmi eseményeket egy kisebb csoport (az erdélyi unitárius közösség) életének tükrében vizsgáljunk, az is volt, hogy emléket állítsunk ennek a 84 egykori teológiai hallgatónak. Az ő élettörténetük részben már ismert volt,

de a kutatás során találkoztunk olyan nevekkal, történetekkel, amik az adott kor társadalmába engedhetnek mélyebb betekintést nyújtani.

8. Források és irodalomjegyzék

Kézírtos források:

A Kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémia Névkönyve 1915-től

Az Unitárius Egyház Lelkészképesítő Bizottságának jegyzőkönyve

Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Névkönyve

A Református Theológiai Fakultás matrikulája 1933-1958

Az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet Névkönyve

Könyvek:

BUZOGÁNY Dezső, JÁNOSI Csongor, *A Református Egyház Romániában a kommunista rendszer első felében* (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2011), 57-58.

ERDŐ János, szerk., *Beszámoló a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának 1950/51. iskolai évi működéséről* (Kolozsvár, 1951)

ERDŐ János, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1951-52.-es tanévről* (Kolozsvár, 1952)

ERDŐ János, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1952-53.-as tanévről* (Kolozsvár, 1953)

ERDŐ János, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1954-1955. tanulmányi évről* (Kolozsvár, 1955)

ERDŐ János, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1955-1956. tanulmányi évről* (Kolozsvár, 1956)

KERESZTES Sándor, *Ha az Úr akarja és élünk* (Gyergyószentmiklós, 2017)

KOVÁCS Lajos, szerk., *Beszámoló a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának 1949/50. évi iskolai működéséről* (Kolozsvár, 1950)

KOVÁCS Lajos, szerk., *Az Unitárius Egyház Teológiai Akadémiája majd a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának értesítője az 1948-49 iskolai évről* (Kolozsvár, 1949)

KOVÁCS Sándor, *Lapozgató. Az unitáriusok rövid története* (Budapest-Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2021)

KOVÁCS Sándor, *Unitárius Egyháztörténet* (Kolozsvár: Protestáns Teológiai Intézet, 2009)

LŐRINCZI Mihály, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1953/54 tanulmányi évről* (Kolozsvár, 1954)

Lőrinczi Mihály, szerk., *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1956/1957. tanulmányi évről* (Kolozsvár, 1957)

PÁL János, *Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgálás: Az Unitárius Egyház szerepkörei (1945-1965)* (Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2017)

REZI Elek, *Megújulás* (Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2017)

KÁDÁR Tamás, MIHÁLY Lehel, SEBESTYÉN Előd, ROTH Levente: *A kolozsvári Protestáns Teológia élete 1950–1955 között*, Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 10. (Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet - Egyháztörténeti Tanszék, 2002.)

Időszaki kiadványban megjelent írások:

ANDRÁSI György, *Katonai szolgálat II.* In: *Unitárius Közlöny* 31. (91.) évf. 7. sz. (2021. július)

Dr. FERENCZ József, „Beszámoló” In: *Unitárius Élet* 43. évf. (1989) 1. sz.

KÁLNOKI KIS Tamás, *A Magyar Unitárius Egyház hivatali címtára 1849-ből*, 1. lábjegyzet. In: *Keresztény Magvető* 125. évf. (2019.) 3. sz.

KOLUMBÁN Vilmos József, „Teológiánk története évszámokban” In: *Az Út* 28. évf. (2002) 2. sz.

KOVÁCS Lajos: „Isten és ember szolgálatában. Püspöki jelentés az unitárius egyház 1979. február 1.–1980. március 15. közötti szolgálatáról” In: *Keresztény Magvető* 86. évf. (1980.) 1-2. sz.

KOVÁCS Lajos, „A szolgálat jegyében. Püspöki jelentés az 1984. november 15. és 1985. november 15. közti időszakról” In: *Keresztény Magvető* 91. évf. (1985.) 4. sz.

KOVÁCS Sándor, „A magyar unitárius peregrinatio academica vázlatos története 1848 után” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 4. sz.

KOVÁCS Sándor, „Elnőiesedik a lelkeszi szakma?” In: *Unitárius Közlöny* 25.(85.) évf. (2015), 8. sz.

OLÁH Sándor, „Egy „demokratikus magatartású pap” az ügynökhálózatban” In: *Székelőföld* 17. évf. (2013) 6. sz.

ŐSZ Sándor Előd, „Egy beiratkozási anyakönyv tanulságai: A kolozsvári Református Teológiai Fakultás hallgatói 1895–1948.” In: *Református Szemle* 111. évf. (2018) 4. sz.

REZI Elek: „A Ferencz József-féle konfirmációi káté fordításai” In: *Keresztény Magvető* 122. évf. (2016.) 1. sz.

„Albert Lőrinc nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 93. évf. (1987.) 4. sz.

„Ádám Dénes nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 100. évf. (1994.) 3. sz.

„Bencző Dénes nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 125. évf. (2019) 2.sz.

„Benedek Ágoston nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 109. évf. (2003.) 1-2. sz.

„Benedek Sándor nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 107. évf. (2001.) 1-2. sz.

„Bíró Barna nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 114. évf. (2008.) 2. sz.

„Bíró József nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 121. évf. (2015.) 3. sz.

„Bíró Lajos nekrológja” In: *Keresztény Magvető*, 109. évf. (2003.) 1-2. sz.

„Boda József nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 108. évf. (2002) 1. sz.

„Csongvay Attila nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 99. évf. (1993.) 4. sz.

- „Fazakas Ferenc nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 118. évf. (2012.) 2. sz.
- „Egyed Dániel nyugdíjazása. In: *Keresztény Magvető* 107. évf. (2001.) 1-2. sz.
- „Farkas Dénes nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 4. sz.
- „Fazakas Károly nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 118. évf. (2012.) 2. sz.
- „Fekete Dezső nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 97. évf. (1991) 4. sz.
- „Fodor Dénes nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 119. évf. (2013.) 3. sz.
- „Fóris Géza nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 114. évf. (2008) 4. sz.
- „Hírek” In: *Unitárius Élet* 20. évf. (1966) 4. sz.
- „Hírek” In: *Unitárius Élet* 43. évf. (1989) 6. sz.
- „Jakab Dénes nekrológja” In: *Unitárius Közlöny* 20. (80.) évf. 7. sz. (2010. július)
- „Keresztes Sándor nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 107. évf. (2001.) 1-2. sz.
- „Kiss Ákos nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 112. évf. (2006.) 2. sz.
- „Kiss Domokos nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 107. évf. (2001) 3-4. sz.
- „Kiss Károly nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 118. évf. (2012.) 1. sz.
- „Lakatos Gyula nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 123. évf. (2017.) 4. sz.
- „Lemondás” In: *Keresztény Magvető* 78. évf. (1972.) 4. sz.
- „Léta Áron nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 4. sz.
- „Lőrinczi Károly nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 111. évf. (2005.) 4. sz.
- „Dr. Lőrinczi Mihály nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 97. évf. (1991.) 1. sz.
- „Nagy Ödön nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 4. sz.
- „Pataki András nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 98. évf. (1992.) 3. sz.
- „Péterffy Gyula nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 85. évf. (1979) 1. sz.
- „Rázmány Csaba nekrológja” In: *Unitárius Közlöny* 19. (79.) évf. 8. sz. (2009. augusztus)

„Sándor Balázs nekrológja” In: *Unitárius Közlöny* 33. (93.) 6. sz. (2023. június)

„Seres T. László nyugdíjazása” In: *Keresztény Magvető* 97. évf. (1991) 4. sz.

„Dr. Szabó Árpád nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 116. évf. (2010.) 3. sz.

„Személyi változások” In: *Keresztény Magvető* 84. évf. (1978.) 2. sz.

„Török Ferenc nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009.) 2. sz.

„Végh Mihály nekrológja” In: *Keresztény Magvető* 88. évf. (1982.) 3. sz.

Internetes források:

Balázs Dénes Wikipedia szócikke, Elérés: 2024.04.22.
https://eo.wikipedia.org/wiki/Denes_Balazsi

Fazakas Endre nekrológja, Hozzáférés: 2024.04.20. <https://unitarius.org/in-memori-am-fazakas-endre/>

Kecskés Lajos nekrológja, Hozzáférés: 2024.04.20. <https://unitarius.org/in-memori-am-kecskes-lajos/>

Kibédi Pál nekrológja, Elérés: 2024.04.23. <https://unitarius.org/in-memori-am-kibedi-pal/>

Id. Kozma Albert nekrológja, Hozzáférés: 2024.04.23. <https://unitarius.org/bucsuzunk-id-kozma-albert-unitarius-lelkesztol/>

Kozma Tamás szakmai életrajza, Hozzáférés: 2024. 04.28.
<http://kozmat.hu/szemelyes/cv/szakelet.htm>

Török Elek nekrológja, Hozzáférés: 2024.04.20 <https://unitarius.org/in-memori-am-torok-elek/>

Más források:

IZSÁK Vilmos, szerk., Táblázat a beiratkozott hallgatók létszámáról 1950-1969 között (1976, Kolozsvár)

Izsák Vilmos beadványa a Vallásügyi Minisztériumhoz (1951. 08. 18.)

SEBE Ferenc, szerk., *Kimutatás az 1950-1965 között teol. int.-i unitárius hallgatókról* (Kolozsvár, 1965)

Tartalom

1.	Bevezető.....	2
2.	Az eddigi kutatások és források bemutatása.....	3
3.	A kezdeti évek.....	4
3.1.	Az 1948/49-es tanév.....	5
3.2.	Az 1949/50-es tanév.....	5
3.3.	Az 1950/51-es tanév.....	7
3.4.	Következtetések.....	10
4.	Kitörési lehetőség?.....	11
4.1.	Az 1951/52-es tanév.....	11
4.2.	Az 1952/53-as tanév.....	12
4.3.	Az 1953/54-es tanév.....	16
4.4.	Az 1954/55-ös tanév.....	17
4.5.	Az 1955/56-os tanév.....	19
4.6.	Az 1956/57-es tanév.....	21
4.7.	Az 1957/58-as tanév.....	23
4.8.	Következtetések.....	25
5.	Az 1958/59-es tanév.....	25
6.	A megtorlás utáni évek.....	27
6.1.	Az 1959/60-as tanév.....	28
6.2.	Az 1960/61-es tanév.....	28
6.3.	Az 1961/62-es tanév.....	28
6.4.	Az 1962/63-as tanév.....	29
6.5.	Az 1963/64-es tanév.....	29
6.6.	Az 1964/65-ös tanév.....	30
6.7.	Az 1965-66-os tanév.....	31
7.	Végkövetkeztetések.....	33
8.	Források és irodalomjegyzék.....	34